

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Gregor Žibert

Dejavniki volilne udeležbe: socioekonomski, institucionalni in politični

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Gregor Žibert

Mentorica: red. prof. dr. Alenka Krašovec

Dejavniki volilne udeležbe: socioekonomski, institucionalni in politični

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

*Rad bi se zahvalil mentorici red. prof. dr. Alenki Krašovec
za nasvete in pomoč pri nastajanju magistrskega dela.*

Hvala tudi Ani za moralno podporo.

Dejavniki volilne udeležbe: socioekonomski, institucionalni in politični

V magistrskem delu kritično predstavimo in soočimo teorije politične participacije, ter dosedanje empirične ugotovitve o vplivu socioekonomskih, političnih in institucionalnih dejavnikov na volilno udeležbo. Na tej podlagi oblikujemo lasten kompleksen raziskovalni model za pojasnjevanje volilne udeležbe. Ugotavljamo tudi vpliv dejavnikov volilne udeležbe glede na značilnost demokracije in glede nazemljepisno-družboslovno razvrstitev držav. Izkaže se, da noben dejavnik ni vseprisoten v politološki literaturi, kar je delno posledica odsotnosti trdne teoretične podlage o izbiri dejavnikov. Tudi v večini dosedanjih empiričnih študij ne najdemo veliko skupnih točk, ki bi pojasnile variacijo v volilni udeležbi med državami. V empiričnem delu prikažemo vpliv socioekonomskih, institucionalnih in političnih dejavnikov na makro nivoju, ki vplivajo na volilno udeležbo. Analiza 387 parlamentarnih volitev v 125 državah v obdobju od leta 2000 do 2015 nam pokaže, da se volilna udeležba precej razlikuje med posameznimi državami. Empirična analiza pokaže, da na volilno udeležbo značilno vplivajo socioekonomski, institucionalni in politični dejavniki, vendar pa se dejavniki volilne udeležbe močno razlikujejo glede na izbran vzorec. Čeprav preučujemo veliko število dejavnikov, naš regresijski model pojasnjuje relativno malo variance volilne udeležbe. Za najmočnejši dejavnik volilne udeležbe v regresijskem modelu se izkaže obvezna volilna udeležba, ki volilno udeležbo statistično značilno zvišuje v skoraj vseh primerih. Izbrani dejavniki se izkažejo za najmočnejše na vzorcu zahodnoevropskih in anglo-ameriških utrjenih demokracij, na katerega se je osredotočila večina dosedanjih raziskav volilne udeležbe. Zaključimo, da splošnih, univerzalno veljavnih dejavnikov, s katerimi bi lahko pojasnili volilno udeležbo, z izjemo obvezne volilne udeležbe, ni.

Ključne besede: Volitve, volilna udeležba, obvezna volilna udeležba, dejavniki volilne udeležbe.

Voter turnout: socio-economic, institutional and political factors

In our thesis we critically present and confront theories of political participation, as well as existing empirical evidence on the impact of socio-economic, political and institutional factors on turnout. On this basis, we design our own research model to explain electoral participation. We also note the impact of factors affecting voter turnout depending on the characteristic of democracy and the geographical-sociological classification of countries. It turns out that there are no omnipresent factors in the political science literature, which is partly due to the absence of solid theoretical basis on the selection of factors. Even most of the previous empirical studies do not find many common factors affecting variation in turnout between countries. In the empirical part of the thesis we show the impact of socio-economic, institutional and political factors affecting voter turnout at the macro level. Analysis of 387 parliamentary elections in 125 countries in the period from 2000 to 2015 shows that the turnout varies considerably between countries. Empirical analysis shows that socio-economic, institutional and political factors significantly affect voter turnout, but their effect varies greatly depending on the sample. Although we study a large number of factors, our regression model explains relatively small variance in turnout. Mandatory turnout proves to be the most powerful factor in our analysis, as it significantly increases turnout in almost all of the cases. Selected factors explain the most variance in the case of Western European and Anglo-American consolidated democracies. We conclude that (with the exception of mandatory turnout) there aren't any universally applicable factors that could explain the voter turnout in all of the cases.

Keywords: Elections, voter turnout, compulsory voting, factors affecting voter turnout.

Kazalo

1	Uvod.....	7
1.1	Metodologija	9
2	Teoretični del	14
2.1	Volitve.....	14
2.1.1	Demokracija in volitve	15
2.1.2	Volitve v navidezno demokratičnih sistemih	18
2.2	Volilna udeležba.....	20
2.2.1	Nizka volilna udeležba	21
3	Dejavniki volilne udeležbe.....	25
3.1	Dejavniki na mikro ravni.....	26
3.1.1	Strukturni vidik: socioekonomski model participacije.....	26
3.1.2	Organizacijski vidik	27
3.1.3	Teorije racionalne izbire.....	28
3.2	Dejavniki na makro ravni	29
3.2.1	Kulturni vidik participacije	30
3.2.2	Pregled ugotovitev nekaterih dosedanjih empiričnih raziskav o vplivu makro dejavnikov volilne udeležbe.....	31
3.2.3	Socioekonomski dejavniki	33
3.2.4	Institucionalni dejavniki	38
3.2.5	Politični dejavniki	46
4	Model povezanosti	54
4.1	Operacionalizacija spremenljivk	54
5	Empirična analiza.....	57
6	Sklep	62
7	Literatura.....	65

Priloge	72
Priloga: Države, volitve in volilna udeležba	72

Kazalo tabel

Tabela 5.1: Korelacija med neodvisnimi spremenljivkami in volilno udeležbo	57
Tabela 5.2: Regresijska analiza: socioekonomski dejavniki volilne udeležbe.....	58
Tabela 5.3: Regresijska analiza: socioekonomski in institucionalni dejavniki volilne udeležbe	58
Tabela 5.4: Regresijska analiza: socioekonomski, institucionalni in politični dejavniki volilne udeležbe.....	59
Tabela 5.5: Regresijska analiza: dejavniki volilne udeležbe glede na značilnost demokracije	60
Tabela 5.6: Regresijska analiza: dejavniki volilne udeležbe glede na zemljepisno-družboslovno razvrstitev držav	61

Kazalo slik

Slika 4.1: Model povezanosti med spremenljivkami:	54
---	----

1 Uvod

Glasovanje na volitvah je osrednji koncept demokracije in najpomembnejša razsežnost politične participacije (Hagen v Delakorda 2003, 501). Vseeno pa volilna udeležba vztrajno pada, tako v starih demokracijah v obdobju po 2. svetovni vojni (Gray in Caul 2000, 1092), kot tudi v mladih demokracijah po prvih večstrankarskih volitvah (Kostadinova 2003, 741).

Blais (2000, vii) pravi, da je dolžnost politologov zagotoviti prepričljiv odgovor na vprašanje, »Zakaj ljudje sploh volijo?«. Odgovoru na to vprašanje je namenjeno veliko politološke literature, ki obravnava volilno udeležbo tako s teoretičnega, kot z empiričnega zornega kota (Geys 2007, 637).

Dejavnike volilne udeležbe navadno razdelimo na dejavnike na makro ravni, med katere štejemo socioekonomske značilnosti družbe (npr. bruto družbeni proizvod, povprečna pričakovana življenska doba, stopnja pismenosti, obseg in gostota prebivalstva), institucionalne določitve (npr. registracija volivcev, volilni sistem, obvezna volilna udeležba) in značilnosti političnega oz. strankarskega sistema (npr. fragmentiranost in tekmovalnost); ter dejavnike na mikro ravni, med katere štejemo značilnosti posameznika (npr. spol, dohodek ali izobrazba), ki vplivajo na njegovo odločitev za volilno udeležbo (Hafner-Fink 2005, 72).

Obstoječe raziskave preučujejo številne dejavnike, ki naj bi vplivali na volilno udeležbo, vendar pa noben od dejavnikov ni vseprisoten v politološki literaturi, kar je delno posledica odsotnosti trdne teoretične podlage o izbiri dejavnikov. Številne empirične raziskave na makro ravni se zato osredotočajo na posamezen sklop ali primerjavo dveh sklopov dejavnikov, ki naj bi pojasnili volilno udeležbo¹. Redkejšje pa so raziskave, ki so zaobjele več sklopov dejavnikov. Eno takšnih raziskav je opravil Powell (1982), ki je vključil tri sklope dejavnikov: socioekonomsko okolje, institucionalne določitve in značilnosti strankarskega sistema (Hoffman-Martinot in drugi 1996, 242).

Številne empirične raziskave volilne udeležbe so omejene le na ozek vzorec posameznikov, volilnih enot v določeni državi, federalnih enot v določeni državi ali držav (Geys 2007, 637–

¹ Različni avtorji so pojasnjevali stopnjovolilne udeležbes socioekonomskimi značilnostmi (npr. Powell 1982, Blais 2000, Gray in Caul 2000, Rose 2004, Norris 2013), institucionalnimi določitvami (npr. Powell 1982, Jackman 1987, Blais in Carty 1990, Lijphart 1997, Norris 1997, Blais in Dobrzynska 1998, Blais 2000, Franklin 2004, Rose 2004, Norris 2013), ter z vplivom strankarskega sistema in njegovih značilnosti (npr. Powell 1982, Jackman 1987, Blais in Dobrzynska 1998, Blais 2000, Gray in Caul 2000, Franklin 2004, Norris 2013).

638). Večina dosedanjih raziskav volilne udeležbe se je osredotočila na ZDA, ter zahodno Evropske in anglo-ameriške utrjene demokracije. Ni pa jasno, kako široko lahko posplošimo vzorce iz teh držav na ostale, npr. mlade demokracije. Malo je verjetno, da so vzorci udeležbe, ki so se po dolgotrajnem procesu industrializacije postopoma razvili s širjenjem demokracije v sredini 19. in začetku 20. stoletja, enaki kot vzorci v latinskoameriških državah, kjer so vladali avtoritarni režimi in vojaške hunte; ali pa v vzhodnoevropskih državah pod hegemonijo komunističnih strank. Če so te zgodovinske izkušnje pustile kulturni pečat na teh državah, lahko še danes vplivajo na vzorce politične participacije (Norris 2013, 10).

Manj raziskav poskuša sistematično pojasniti različne dejavnike za volilno udeležbo na celotni svetovni populaciji – omeniti velja raziskavo Mednarodnega inštituta za demokracijo in pomoč pri volitvah (International Institute for Democracy and Electoral Assistance), ki analizira in pojasnjuje socioekonomske, institucionalne in politične dejavnike volilne udeležbe na vzorcu parlamentarnih, predsedniških in evropskih volitev v 171 državah med leti 1945 in 1999 (International IDEA 2009).

Blais (2005, 122–123) pravi, da moramo pri raziskovanju volilne udeležbe preseči le vzorec uveljavljenih demokracij in preveriti, ali ugotovitve o dejavnikih, ki veljajo za njih, veljajo tudi za mlade demokracije. Zato bomo poskušali v raziskavo zajeti čimveč držav, čeprav so v nekaterih lahko volitve označene kot nepravilne ali nesvobodne.

Namen magistrskega dela je kritično predstaviti in soočiti politološke in sociološke teorije politične participacije, ter dosedanje empirične ugotovitve o vplivu socioekonomskih, političnih in institucionalnih dejavnikov na volilno udeležbo. Na tej podlagi bomo oblikovali lasten kompleksen raziskovalni model za pojasnjevanje volilne udeležbe. Empirična analiza bo obsegala vzorec nacionalnih parlamentarnih volitev v 125 državah (iz analize smo izločili države, v katerih ni volitev², volitve v odvisnih ozemljih, volitve, ki se izvajajo na nestrankarski osnovi, ter volitve, za katere niso bili dostopni podatki, potrebni za empirično analizo).

² Na svetu je danes 11 držav brez kakršnekoli oblike direktno izvoljenega spodnjega (ali edinega) doma parlamenta: Brunej, Katar, Oman, Saudova Arabija (absolutne monarhije), Kitajska, Komori, Zahodna Sahara (enostrankarski sistem), Libija, Somalija, Združeni arabski emirati (parlament izvoljen posredno) in Vatikan (ACE Electoral Knowledge Network 2015).

Cilj magistrske dela bo na podlagi kritičnega soočenja teorij politične participacije različnih avtorjev in obstoječih empiričnih analiz pripraviti in izvesti kvantitativno empirično raziskavo, ter celovito in sistematično prikazati vpliv različnih sklopov dejavnikov na volilno udeležbo.

Magistrsko delo je razdeljeno na štiri glavne dele: uvod (zajema 1. poglavje), teoretski del (zajema 2. in 3. poglavje), empirični del (zajema 4. in 5. poglavje) in sklep (zajema 6. poglavje). V prvem, uvodnem poglavju, smo opredelili izbrano temo, cilje dela, hipoteze in raziskovalna vprašanja, ter predstavili metodologijo. V 2. poglavju sledi prvi teoretski sklop, v katerem smo predstavili nekatere temeljne pojme in koncepte, ki so potrebni za nadaljnje razumevanje. V 3. poglavju oz. drugem teoretskem sklopu smo kritično ovrednotili politološke in sociološke teorije, na katere se opiramo v magistrskem delu, dosedanje empirične ugotovitve različnih avtorjev, ter predstavili teoretične argumente za vključitev posameznih dejavnikov v našo empirično raziskavo. V 4. poglavju smo predstavili model povezanosti med spremenljivkami in operacionalizacijo spremenljivk. V 5. poglavju je bila izvedena empirična analiza in predstavljeni rezultati, v 6. poglavju pa smo se opredelili do zastavljenih hipotez in predstavili sklepne ugotovitve.

1.1 Metodologija

Za pridobitev odgovorov na raziskovalna vprašanja in preverjanje hipotez smo uporabili kombinacijo kvalitativnega in kvantitativnega raziskovalnega pristopa. Uporabili smo naslednje raziskovalne metode: za teoretični del metodo analize in interpretacije vsebin, s katero smo kritično ovrednotili relevantne pojme ter ugotovitve različnih avtorjev. V empiričnem delu pa smo uporabili sekundarno analizo obstoječih podatkovnih virov in statistično metodo, ki vključuje bivariantno in multivariantno analizo.

V empiričnem delu se bomo osredotočili na makro raven raziskovanja, zato se nam kot enota analize ponujajo države, te pa se zelo razlikujejo po volilni udeležbi (Hafner-Fink 2005, 73). Oblikovali bomo vzročni model, pri katerem bodo neodvisne spremenljivke posamezni dejavniki volilne udeležbe: torej značilnosti posameznih držav, kot so socioekonomska okolje, institucionalne določitve in značilnosti strankarskega sistema; odvisna spremenljivka pa bo volilna udeležba.

Vire za sekundarno analizo podatkov, uporabljenih za empirično analizo, smo pridobili iz različnih baz podatkov (ACE Electoral Knowledge Network, Freedom House, International IDEA, IPU Parline, UNESCO Institute for Statistics, World Bank).

V empiričnem delu se bomo osredotočili na volitve spodnjega(aliedinega) doma nacionalnih parlamentov, saj je topredstavniškotelo skupno vsem državam. Predsedniških volitev v analizonismo vključili, saj se na predsedniških volitvah pojavljajo drugačni dejavniki volilne udeležbe, kot na parlamentarnih volitvah (Birch 2003, x).

Izbrana metodologija postavlja nekatere omejitve: ker bomo analizirali veliko število dejavnikov, ki lahko vplivajo na volilno udeležbo, je naš pristop omejen z (ne)dostopnostjo potrebnih podatkov. Vseh dejavnikov, ki smo jih predstavili v teoretičnem delu, zaradi pomankanja podatkov ali težavnosti merjenja ne moremo analizirati, zato smo analizirali le izbrane dejavnike volilne udeležbe. Nedostopnost potrebnih podatkov je tudi razlog, da se bomo osredotočili lena obdobje od leta 2000 do 2015, kar pa vodi v drug potencialni problem: ker imamo (pre)majhno število enot glede na število neodvisnih spremenljivk, je lahko zanesljivost ocenjevanja regresijskega modela manjša. Med državami v našem vzorcu vidimo mnogorazlik (ogromne socioekonomske, institucionalne in politične razlike³). Zato je težko vzpostaviti, če je dobljene rezultate dejansko mogoče pripisati izbranim dejavnikom, ali pa so ti odnosi navidezni, zaradi spremenljivk, ki niso vključene v našo analizo⁴.Še ena potencialna metodološka omejitev pa se pojavi pri zanesljivosti podatkov, uporabljenih v analizi, ki je lahko vprašljiva pri mnogih manj razvitih in nedemokratičnih državah.

Blais in Dobrzynska (1998, 252) pravita, da je smiselno pri analizah makrodejavnikov volilne udeležbe začeti s socioekonomskim okoljem, nadaljevati z vlogo institucij in končno ugotoviti, če so dejavniki volilne udeležbe tudi značilnosti političnega oz. strankarskega sistema. Tudi potek naše empirične raziskave se je začel z analizo vpliva socioekonomskih dejavnikov na volilno udeležbo; v drugem koraku smo k analizi dodali institucionalne dejavnike, ki smo jih kontrolirali s socioekonomskimi; v tretjem koraku pa smo dodali še politične dejavnike.

³V analizo zajete države se zelo razlikujejo, npr. po stopnji ekonomskega razvoja, demokratičnosti, političnih sistemih, stopnjah človeškega razvoja, vzorcih demokratizacije, kulturnih tradicijah, etnični homogenosti, vzorcih strankarskega tekmovanja itn.

⁴ Na primer: zgodovinski vojaški udari v Latinski Ameriki, komunistična zapuščina v postsocialističnih državah ali verske tradicije v Aziji (Norris 2004, 27).

Postavili smo hipotezo: H0: *Na stopnjo volilne udeležbe vplivajo socioekonomski, institucionalni in politični dejavniki.*

Ker naš vzorec zajema v mnogo pogledih zelo različne države, od starih, utrjenih demokracij, mladih demokracij, do nedemokratskih držav, bomo ugotavljali tudi, ali značilnost demokracij (liberalne, volilne, navidezne) vpliva na pojasnjevalno moč posamezne skupine dejavnikov.

Dejavniki, ki vplivajo na volilno udeležbo se razlikujejo med starimi in mladimi demokracijami, ter nedemokratskimi režimi. Kostadinova (2003, 742–743) pravi, da so v starih demokracijah strankarski sistemi stabilni, medtem ko je za mlade značilna velika nestabilnost, tako pri razvoju strank, kot identifikaciji volincev z njimi. Motivacija za volilno udeležbo se spreminja kot posledica različnih sprememb v procesu demokratizacije.

Značilnost nedemokratskih režimov pa je, da oblast proizvede množično volilno udeležbo z ustrahovanjem, tako da volilna udeležba mnogokrat dosega skoraj 100 odstotkov. Udeležba na volitvah je v teh režimih zgolj ritual, ki temelji na pasivni pokorščini moči in ne aktivno politično delovanje (Hague in drugi 1998, 70), vladajoče stranke pa opozicija ne more zamenjati (Hague in drugi 1998, 15).

Postavili smo še drugo hipotezo: H1: *Socioekonomski, institucionalni in politični dejavniki imajo različno pojasnjevalno moč glede na značilnost demokracije v posamezni državi.*

Del empirične analize bo namenjen primerjavi vpliva dejavnikov na stopnjo volilne udeležbe med posameznimi skupinami držav. S tem pristopom bomo izolirali učinke različnih skupnih zgodovinskih tradicij, kulturnih vrednot ali političnih izkušenj; ter se tudi poskusili izogniti kontingenčnim zvezam (npr. ko določena zveza velja samo ob določenih kulturnih pogojih).

Države bomo razdelili na podlagi razvrstitve Unescovega inštituta za statistiko (UNESCO Institute for Statistics 2015). Gre za kombinirano zemljepisno-družboslovno razvrščanje držav. Takšen pristop upošteva povezavo med zemljepisno, zgodovinsko in družboslovno razvojno sestavino posamezne države; omogoča pa tudi povezovanje med regionalno podobnostjo in etnično-versko podobnostjo (Ferfila 2008, 123–125). Države smo razvrstili v pet skupin: Afrika, Azija in Pacifik, Latinska Amerika, Severna Amerika in Zahodna Evropa, ter Vzhodna (postkomunistična) Evropa. S tem bomo poskušali ugotoviti vpliv dejavnikov volilne udeležbe, ki so značilni za vsako skupino držav.

Blais in Dobrzynska (1998, 243–244) pravita, da se volilna udeležba precej razlikuje med različnimi geografskimi področji⁵ (še posebej visoka je v Oceaniji in posebej nizka v severni Ameriki in Afriki), tudi kadar kontroliramo socioekonomske dejavnike, prav tako pa posamezni dejavniki na različnih področjih različno vplivajo na stopnjo volilne udeležbe. Pojavi se vpliv dejavnikov volilne udeležbe, ki so značilni za posamezne politične kulture (npr. če se glasovanje na volitvah razlaga kot državljanska dolžnost) ali okolje teh področij.

Volilno udeležbo običajno merimo na dva načina: prvi način definira udeležbo kot delež volivcev, ki so oddali svoj glas, od vseh registriranih volivcev (vote/registered). Večina demokracij ima avtomatično registracijo posameznikov z volilno pravico ali pa je vlada odgovorna, da jih registrira. Točnost izmerjene volilne udeležbe v teh državah je odvisna od zanesljivosti volilnih imenikov (iz volilnih imenikov so lahko izpuščeni ljudje, ki imajo volilno pravico). V državah z omejeno volilno pravico⁶ in v državah, kjer je registracija prepuščena vsakemu posamezniku posebej, kot so npr. ZDA⁷, pa je takšno merjenje volilne udeležbe lahko zavajajoče (Franklin 2004, 87).

Drugi način pa volilno udeležbo definira kot delež glasov od vsega prebivalstva, ki je starejše od starostne meje volilne pravice, ne glede na to, če imajo volilno pravico oz. so registrirani (vote/VAP). Točnost takšnega merjenja je odvisna od natančnosti popisa prebivalstva. Večina držav ne spremlja svoje velikosti prebivalstva kontinuirano, tako da se velikost prebivalstva ne meri v času volitev, prav tako pa je popis prebivalstva lahko zastarel. Točnost merjenja se razlikuje od volitev do volitev, še bolj pa med posameznimi državami (Franklin 2004, 87). Razlika med obema načinoma kaže na pravne omejitve glede volilne pravice in učinkovitost registracijskega postopka v praksi⁸ (Norris 2013, 40–41).

Neuskkljenost med ZDA in ostalimi državami ustvarja problem za primerjalne volilne raziskave. Franklin (2004, 87) pravi, da je najboljša rešitev, da v primerjalnih raziskavah za

⁵ Na primer: Mali je imel na nacionalnih volitvah leta 1992 le okoli 21 odstotno volilno udeležbo (Blais in drugi 2003, 22).

⁶ To so države, kjer imajo volilno pravico le moški, npr. Kuvajt, oz. države, kjer lahko volijo le posamezne etnične skupine, npr. le belci v Južni Afriki v času apartheida; v teh državah so uradne ocene volilne udeležbe visoke, čeprav so glasovi žensk ali etničnih manjšin izključeni (Norris 2013, 40).

⁷ ZDA so edinstvene pri tem, da se ogromno prebivalstva ne registrira. Posamezniki, ki se registrirajo, navadno tudi volijo; posamezniki, ki ne glasujejo, pa navadno tudi niso registrirani. Tako je nemogoče uporabiti podatke o registriranih volivcih za merjenje volilne udeležbe (Erikson v Franklin 2004, 86).

⁸ Razlika v merjenju med obema načinoma je bila v 90. letih 20. stoletja 61,8 odstotnih točk v Kuvajtu, 17,4 odstotnih točk v ZDA in 2,2 odstotni točki v Veliki Britaniji (Norris 2013, 41).

volilno udeležbo uporabimo način *vote/VAP* za ZDA, ter način *vote/registered* ostale države (Franklin 2004, 87). Takšno rešitev smo uporabili tudi v naši raziskavi, saj so ZDA edina država v vzorcu, kjer ni avtomatične registracije volivcev.

2 Teoretični del

2.1 Volitve

Volitve imajo v sodobnih družbahosrednjo vlogo in so bistveni element politične ureditve. So v središču političnega procesa, okoli njihpa se odvija strankarski⁹ boj za oblast (Grad 2004, 23). So dejanje, ki od vseh političnih aktivnosti v najkrajšem času pritegne k sodelovanju največje število državljanov (Grad 2004, 23).

Najbolj očitna komponenta volitev, glasovanje posameznega državljana, je po eni strani najmanj zahtevna, po drugi pa najbolj množična in obenem najbolj univerzalna oblika politične participacije.Za številne državljanje je glasovanje na nacionalnih volitvah¹⁰ tudi edina oblika politične aktivnosti (Ferfila 2003, 138).Ne glede na to, ali se državljanji udeležijo volitev ali ne, pa volilni izid vpliva na vse državljanje (Verba in drugi 1978, 53). Glasovanje na volitvah tvori temelj današnje politične enakosti ljudi.Ker vsak volivec odda en glas, vsak glas pa ima enako težo, volitve izenačijo vse volivce (Evans 2004, 1–2).

Redne, svobodne in tekmovalne volitve, izvedene na podlagi splošne volilne pravice in politične enakosti, katerih cilj je nadzor nad vladajočimi in odgovornost vladajočih v razmerju do vladanih, so nujen pogoj za legitimnost političnega sistema in najpomembnejša razlika med demokratičnimi in nedemokratičnimi sistemi (Heywood 1997, 28).

Danes v skoraj vseh državah volitvepredstavljajo najpomembnejši mehanizem za strukturiranje ali zamenjavo oblasti (Haček 2004, 22). S političnega vidikavolitve pomenijo aktivno sodelovanje ljudstvatv procesu političnega odločanja in so (poleg referendumov in ostalih oblik neposredne demokracije) edini instrument, s katerim državljanji formalno vplivajo naoblikovanje in izvrševanje državne oblasti. Državljanom omogočajo neposreden vpliv na sestavo parlamenta, s tem pa tudi posreden vpliv na odločitve, ki jih ta sprejema.Državljanijizražajo svoje politične preference in glasujejo za politične stranke in kandidate, ki se zavzemajo za njihove poglede. Volitve so zato tudi izraz javnega mnenja(Grad 2004, 22–24).

⁹ Nekatere države (predvsem majhne otoške države v Pacifiku) imajo nacionalne volitve, ki se izvajajo na nestrankarski osnovi (Dalton in drugi 2011, 3).

¹⁰ Le v nekaterih državah, npr. skandinavskih, večina ljudi glasuje tudi na lokalnih volitvah (Hague in drugi 1998, 81).

S pravnega vidika dajejo volitve predstavnikom ljudstva legalnost in legitimnost pri vladanju. Izražajo obstoječo distribucijo moči v družbi in predstavljajo mehanizem prenosa družbene moči v legitimno politično moč. So edini legitimni način, s katerim je mogoče priti na oblast in samo oblast, ki je izvoljena na volitvah, lahko pojmuje kot legitimno (Grad 2004, 22–23).

Danes je klasična demokracija v smislu neposredne in stalne udeležbe državljanov brezupno nepraktična oz. nemogoča¹¹, razen v zelo majhnih skupnostih (Lijphart 2006, 1). Zato demokracija nujno pomeni predstavniško demokracijo, v kateri državljani na volitvah podelijo svojim predstavnikom mandat, da lahko v njihovem imenu izvajajo suvereno oblast in sprejemajo odločitve (Grad 2004, 17). Predstavništvo je kompromis med idealom neposredne demokracije in moderno stvarnostjo (Brezovšek 2002, 54). Verjetno jenajboljši od možnih načinov demokratične ureditve, s katerimi lahko dosežemo vladavino ljudstva (Heywood 1997, 205). Radikalno pojmovanje demokracije pa pojmuje predstavništvo kot slab nadomestek prave oz. neposredne demokracije (Grad 2004, 23).

Predstavniki so odgovorni ljudstvu. V kolikor svoje funkcije ne opravljajo zadovoljivo, ne izpolnjujejo volje ljudstva, ali zlorabijo politično moč, ima ljudstvo na naslednjih volitvah možnost, da jih ne izvoli¹². Volitve *post hoc* preverjajo ali so vlade izpolnile obljube, ki so jih dale med kampanjo na prejšnjih volitvah (Millard 2004, 1). Volitve torej ne zagotavljajo le sredstva za izbiro predstavnikov, pač pa tudi kazen za nezadovoljive rezultate (Millard 2004, 275–276).

Poznamo prostovoljne volitve, kjer državljani lahko volijo ali abstinirajo, obvezne volitve z različno strogimi sankcijami ali pa (predvsem v nedemokratičnih režimih) nadzorovane volitve (Hague in drugi 1998, 80).

2.1.1 Demokracija in volitve

¹¹ Neposredna demokracija je nemogoča že v večjih občinah (Brezovšek in drugi 2008, 140), kljub temu pa se sorazmerno neposredna oblika vladanja izvaja v San Marinu, ki ima okoli 32 tisoč prebivalcev (Ferfila 2008, 118), ter v Švici, kjer večino pomembnejših odločitev sprejemajo z referendummi (Ferfila 2008, 146).

¹² Vendar lahko ob šibki ali nesposobni opoziciji tudi slaba vlada ponovno zmaga na volitvah. Opozicija ne more biti odgovorna za neizpolnjene obljube, vendar pa jih je mogoče presojeti z vidika njihove sposobnosti, kot so nudenje konstruktivnih alternativ vladnim politikam. Tudi ob dobri vladi pa lahko bolj prepričljiva opozicija dobi volitve (Millard 2004, 9).

Demokracija je eden ključnih politoloških konceptov, o katerem obstaja ogromno razprav in različnih definicij¹³, kljub temu pa obstaja demokratični minimum, ki ga morajo režimi doseči, da se štejejo za demokratične (Lajh 2001, 55). Ena izmed glavnih razlik v pojmovanju demokracij med teoretiki je razhajanje glede »širine in globine« demokracije: minimalistična proti maksimalistični demokraciji (Tomšič 2002, 22). Minimalistične definicije demokracije poudarjajo predvsem kompetitivne, na političnih strankah temelječe volitve, pri katerih so volivci svobodni pri izbiri med alternativnimi političnimi strankami in njihovimi politikami (Robinson 1998, 150). Maksimalistične definicije pa so bolj kvalitativno naravnane in upoštevajo tudi socioekonomske, kulturne in institucionalne pogoje, potrebne za njeno uspešno funkcioniranje (Tomšič 2002, 23).

Današnje države lahko glede na stopnjo demokracije razvrstimo na štiri skupine¹⁴: liberalne demokracije, ki ustrezajo maksimalističnim definicijam demokracije, volilne demokracije, ki ustrezajo minimalističnim definicijam demokracije, navidezne demokracije, ki imajo volitve in politične stranke, vendar ne prave demokratične vsebine, ter nedemokratične države, kjer je režim večinoma birokratsko-avtoritaren ali vključevalno populističen (Ferfila 2008, 24–25). Glede na to razvrstitev smo tudi v naši raziskavi razdelili države na liberalne demokracije, volilne demokracije in navidezne demokracije.

Liberalna demokracija predstavlja najnaprednejši tip demokracije (Lajh 2001, 55) in se ujema s konceptom poliarhije. Oblastje odgovorna svojim državljanom (vertikalna odgovornost), kot tudi podvržena omejitvam in nadzoru drugih javnih institucij (horizontalna odgovornost), kar pomeni vzajemni nadzor med različnimi vejami oblasti (Diamond in drugi 1999, 1). Spoštovane so temeljne človekove pravice in politične svoboščine, politično delovanje pa je svobodno in odprto (Tomšič 2002, 26).

Volilne demokracije v postavitvi bolj ali manj svobodne in tekmovalne volitve, ter s tem vertikalno odgovornost med vladajočimi in vladanimi, ne zagotavljajo pa določenih političnih in državljanskih svoboščin, značilnih za liberalne demokracije (Schedler v Lajh 2001, 55). Značilno je pomanjkanje horizontalne odgovornosti izvoljenih političnih predstavnikov, odsoten je tudi učinkovit nadzor nad nosilci oblasti (Tomšič 2002, 26). Volilne demokracije

¹³V družboslovni literaturi se pojavlja kar okrog 550 različnih definicij demokracije, kar je več, kot je držav (Collier in Levitsky 1996, 3).

¹⁴Ta delitev je zelo poenostavljena; v idealnem primeru bi bila bolj primerna lestvica oz. kontinuum, ki bi se bolj približal stvarnosti (Ferfila 2008, 405).

niso popolnoma brez demokratične legitimnosti, vendar pa je ta pridobljena in izkoriščana z dvomljivimi načini. Dominatna stranka je pripravljena manipulirati z volilnim procesom, da si zagotovi svoj položaj na oblasti, dovoljena pa je omejena stopnja tekmovanja, dokler *status quo* ni ogrožen (Hague in drugi 1998, 143).

Navidezne demokracije imajo na zunaj vse institucije in značilnosti demokratične ureditve (npr. ustava, politične stranke in redne večstrankarske volitve), vendar pa so institucije le formalno demokratične, kar deluje bolj kot fasada dejanskega avtoritarizma. To sicer niso avtoritarni sistemi, saj določena stopnja demokracije v njih obstoji, vendar ves politični proces poteka preko ene politične stranke. Volilni izid je določen vnaprej, politično tekmovanje pa je omejeno na razlike med posamezniki, ne pa na razlike v ideologiji in politikah. Tudi minimalne demokratične kriterije navidezne demokracije le redko izpolnjujejo (Tomšič 2002, 26–27).

Čeprav je splošno priznано, da so volitve *sine qua non* demokracije, teoretiki opozarjajo, da izpolnjujejo le nujne, ne pa zadostne pogoje, da bi jih upoštevali za demokratične, ter svarijo pred zmoto enačenja elektoralizma z demokracijo (Birch 2003, 4). Participacija in tekmovalnost sta dva temeljna elementa demokratične družbe, ki pa nastopata neodvisno drug od drugega (Dahl 1971, 4). Volitve nimajo vedno demokratične vsebine, saj se jih lahko uporabi v povsem tehničnem pogledu, tako da volivcem ni omogočena izbira med različnimi kandidati oz. pogledi. Takšne volitve poznamo v nedemokratičnih državah, ki skušajo vzpostaviti navidezno demokracijo (Grad 2004, 25). Participacija je ob odsotnosti tekmovanja zgolj navidezna in za demokracijo povsem nerelevantna, obstoj tekmovanja pa že sam po sebi predpostavlja neko stopnjo participacije (Tomšič 2002, 48).

Da lahko volitve štejemo za demokratične, morajo izpolnjevati tudi nekatera druga načela, kot so splošna in enaka volilna pravica, neposredna volilna pravica, svobodna volilna pravica in tajnost glasovanja. Predstavniško telo namreč lahko predstavlja ljudsko voljo le, če ga izvolijo vsi za to sposobni državljani in če imajo vsi volivci možnost enakega vplivanja na sestavo tega telesa (Grad 2004, 37).

Vključenost prebivalstva v proces odločanja je bistvo demokracije (Birch 2003, 5). Moderni nedemokratični režimi ne vsebujejo mehanizmov za vključitev državljanov v politični proces, čeprav pogosto imajo formalne institucije političnega predstavništva (Tomšič 2002, 28). Če

določena družbena skupina¹⁵ ne more sodelovati v procesih odločanja, njene pravice in interesi ne morejo biti ustrezno zastopani v teh procesih (Dahl 1989, 129).

Število držav s svobodnimi volitvami se je zlasti v zadnjem obdobju povečalo po vsem svetu in danes so le redke države, kjer ni vzpostavljeno na demokratičnih načelih voljeno predstavniško telo (Huntington v Zajc 2004, 79). Od začetka tretjega vala demokratizacije leta 1974, se je delež držav, ki so vsaj volilne demokracije, več kot podvojil; število držav, ki imajo demokratične vlade, pa potrojilo (Norris 2013, 7). Veliko enostrankarskih avtoritarnih sistemov v tretjem svetu so zamenjali večstrankarski sistemi; ali pa vsaj volilne demokracije z dominantno stranko (Hague in drugi 1998, 145).

Vendar pa veliko novih demokratičnih režimov ni pognalo demokratičnih korenin in so ostali nekonsolidirani. Vzpostavitev svobodnih in poštenih volitev ni pospremila institucionalizacija demokracije skozi bolj učinkovito strankarsko tekmovalnost, svobodo izražanja in združevanja, spoštovanje prava in pravne države, zagotavljanja človekovih pravic, ter vladnega nadzora in transparentnosti (Norris 2013, 7). Zaradi oteževanja opozicijske politične dejavnosti, zlorab državljanskih in političnih pravic, nemoči pravosodnih sistemov in obstojnosti avtoritarnih praks, se v njih kaže pomankanje politične legitimnosti in odgovornosti. Takšni režimi prevladujejo med novimi vladami, ki so prišle na oblast na volitvah v Afriki, Aziji in Latinski Ameriki (Robinson 1998, 152).

2.1.2 Volitve v navidezno demokratičnih sistemih

Navidezno demokratični sistemi že po definiciji omejujejo tekmovalnost, tako daskrčijo reprezentativno vlogo parlamenta, ki ima tako veliko manjši pomen. V nekaterih sistemih je parlament odpravljen v celoti, drugje pa njihove člane imenuje vladajoča oblast (Hague in drugi 1998, 185). V teh sistemih prevladuje le ena dominantna stranka¹⁶, katere namen je izraziti voljo prevladujoče elite, ali pa so vse prepovedane¹⁷ (Hague in drugi 1998, 144).

¹⁵Še danes v nekaterih državah (npr. Katar, Savdova Arabija, Oman in Združeni Arabski Emirati) ženske nimajo volilne pravice (Norris 2004, 171).

¹⁶Citat Kazahstanskega predsednika Nazarbaeva, ki vlada že od leta 1991, aprila 2015 pa je bil ponovno izvoljen s skoraj 98 odstotki glasov (»Imamo veliko strank, vse sem ustanovil sam«), izraža postranski značaj političnih strank v avtoritarnih režimih (Cummings v Hague in Harrop 2010, 222).

¹⁷Nekateri režimi volitev in strank ne poznajo. To so predstrankarske ali antistrankarske države. Predstrankarske države (Brunej, Katar, Oman in Saudova Arabija) so tradicionalne monarhije, v katerih vladajoča družina dominira, stranke pa se še niso pojavile in bile dovoljene. V antistrankarski državah pa so stranke prepovedane, kadar nastopi novi režim, npr. ob vojaškem udaru (Hague in drugi 1998, 144).

Prebivalstvo je izključeno iz procesa odločanja, nima nadzora nad svojimi voditelji, opozicija pa je izključena ali le navidezna (Hague in drugi 1998, 13).

Tudi najmanj demokratične države izvajajo redne volitve, ki pa imajo le simbolno vlogo združevanja državljanov v podpori političnemu vodstvu, ne pa izbire političnih predstavnikov in javnih politik (Ferfila 2008, 351). Čeprav volitve nosilcev političnih funkcij obstajajo, niso poštene in odprte, nimajo praktično nobenega vpliva na politično oblast, saj avtoritarni sistemi ne dovoljujejo tekmovanja za oblast oz. zamenjave oblasti. Volilni rezultati so lahko znani že vnaprej (Tomšič 2002, 46). Volitve niso vir vladne moči, čeprav vladajoča elita to zatrjuje, da bi legitimirala svojo oblast (Ferfila 2008, 157–158). Takšne volitve imajo praviloma zelo visoko volilno udeležbo (blizu 100%)¹⁸ in zato veliko simbolično moč. Vseeno pa je tako visoka volilna udeležba v najboljšem primeru dvomljiva in jo je treba previdno razlagati (Norris 2013, 5).

Volitve je mogoče opredeliti kot tekmovalne, delno tekmovalne ali netekmovalne. V številnih avtoritarnih režimih, kjer parlamenti služijo predvsem legitimizaciji vladnega režima so volitve netekmovalne, saj je možnost tekmovanja opozicijskih strank omejena. Delno tekmovalne volitve omogočijo pravo tekmovanje za oblast med večjimi strankami, vendar so nekatere opozicijske skupine zakonsko prepovedane. Tekmovalne demokratične volitve pa omogočajo volivcem, da svobodno izbirajo med večimi strankami (Rose v Norris 2013, 62).

Obstajajo tri oblike delno tekmovalnih in netekmovalnih volitev. Pri nadzorovanih volitvah je tekmovalnost le navidezna, saj vladajoča stranka izrablja pokroviteljstvo (npr. nagrajevanje lojalnih volivcev), korupcijo, nadzor medijev in (kadar je potrebno) namešča volitve, da si zagotovi svoj nadaljni položaj na oblasti¹⁹. Na kandidatnih ali omejenih volitvah imajo volivci le zelo omejeno možnost izbire med več kandidati iste, vladajoče stranke, ki nimajo specifičnih programov, ampak gre le za izbiro osebnosti. Potrditvene ali plebiscitarne volitve pa so netekmovalne, z le enim kandidatom²⁰. Pri teh volitvah vladajoča stranka ne more biti

¹⁸Na plebiscitarnih volitvah v 90. letih 20. stoletja v nedemokratičnih režimih Uzbekistana, Angole in Ekvatorialne Gvineje, volilna udeležba nikoli ni bila nižja od 87 % (Norris 2013, 5).

¹⁹ V nekaterih državah v razvoju se z volilnimi glasovi trguje, »politični podjetniki« pa ponujajo glasove strankam, ki ponudijo največ. Ker je prodaja glasov pomemben vir denarja za revnejši sloj, je kritiziranje takšnih praks v teh državah politično nemogoče (Hague in drugi 1998, 98).

²⁰ Takšne volitve so bile uporabljene v bivši Sovjetski zvezi in na Kubi. Od tu izvira tudi sovjetska šala, v kateri novinar poroča, da je vlomilec vdrl v Kremelj in ukradel volilne rezultate za prihodnje leto. Na Kubi je na volitvah l. 1998 oblast je predlagala 601 kandidata, ki je v parlamentu lahko zasedel natanko 601 sedež (Hague in drugi 1998, 99).

porazena, saj ni opozicije. Cilj takšnih volitev je potrditi nadaljno podporo stranki med ljudmi, zato s politično in socialno kontrolo zagotovijo udeležbo. V praksi pa so takšne volitve pokazale moč stranke pri mobilizaciji ljudstva in potrdile njihovo prevlado nad družbo (Hague in drugi 1998, 98–99).

2.2 Volilna udeležba

Skoraj vse o volilni udeležbi je begajoče, od vprašanja, zakaj sploh kdo voli, do vprašanja, zakaj nekatere spremenljivke pojasnijo volilno udeležbo v nekaterih primerih, v drugih pa ne (Franklin 2004, xi).

Medtem, ko je glasovanje na volitvah stvar odločitve posameznika, je volilna udeležba pojav na makroravni. Je značilnost celotnega volilnega telesa, ne individualnega volivca (Franklin 2004, 16).

Glasovanje na volitvah je osnovni način, s katerim večina državljanov participira v političnem procesu, zato je volilna udeležba eden izmed najpomembnejših indikatorjev trdnosti demokracije, saj kaže obseg, v katerem državljani aktivno sodelujejo v predstaviški politiki (Norris 2013, 215). Volilna udeležba je posledično tudi temeljni in eden izmed najlažje merljivih indikatorjev vključenosti državljanov v politično življenje (Birch 2003, 55).

Če demokracijo razumemo kot vladavino ljudstva, potem lahko razumemo, da je politični sistem bolj demokratičen in legitimen, če več ljudi participira. V tem smislu lahko visoko raven udeležbe razumemo kot potreben (a ne zadosten) pogoj za popolno demokracijo. V normativni demokratični teoriji obstaja konsenz, da je za zdravo demokracijo potrebna širša stopnja participacije; volilna udeležba je sestavni del kakovosti demokracije. Tako ima volilna udeležba neposredno normativno razmerje z demokracijo (Birch 2003, 55).

Brez participacije državljanov demokracija ne more obstajati, vendar pa ostaja predmet razprave, koliko participacije je zaželeno (Lipset 1960, 14). Čeprav je udeležba na volitvah bistven vidik politične participacije, brez katerega demokratični sistem ne more delovati, med obsegom volilne udeležbe na eni in stabilnostjo demokracije drugi strani ni vedno jasne zveze. Izstopajoč primer so ravno ZDA, ki kljub nizki volilni udeležbi veljajo za stabilno demokracijo (Makarovič 2002, 73).

Na eni strani teoretiki trdijo, da visoka raven volilne udeležbe odraža in spodbuja politično legitimnost in podporo državljanov (Powell 1986, 36–37). Nizka volilna udeležba naj bi bila že

sama po sebi slaba za demokracijo, prav tako pa je vprašljiva legitimnost izvoljenih, saj nekatere družbene skupine niso zastopane, oblikovanje politik pa tako poteka brez njih. Nekateri avtorji pod vprašaj postavijo tudi državljanske vrednote in zavezanost demokratičnim normam in dolžnostim (Franklin 2004, 2). Nizka volilna udeležba lahko odraža nezdravo apatijo in slabenje demokracije (Lipset 1960, 185).

Na drugi strani pa je pogled, da je določena stopnja apatije pozitivna za politično stabilnost in učinkovito delovanje demokracije, ter da bi nenadno povečanje volivcev lahko destabiliziralo demokracijo, saj imajo manj izobraženi volivci pogosto nedemokratične vrednote. Opozarjajo na nestabilne sisteme, kot sta bila Weimarska Nemčija in povojna Italija, za kateri je bila značilna visoka volilna udeležba (Powell 1986, 36–37). Obstaja pa tudi pogled, da je nizka volilna udeležba dober znak za demokracijo. Lahko je le odraz stabilnosti sistema in odsotnosti večjih družbenih konfliktov, ter sporoča, da so državljani zadovoljni s trenutnim političnim stanjem (Lipset 1960, 185).

Lipset (1960, 229) zaključuje, da niti visoka, niti nizka volilna udeležba sami po sebi nista neugodni za demokracijo, saj so drugi faktorji pomembnejši za razvoj demokracije.

Volilna udeležba je stabilna skozi čas, trajno se spreminja le, če imajo mlajše generacije volivcev drugačne volilne navade od starejših²¹ (Franklin 2004, 12–13). Franklin (2004, 43) pojasnjuje, da je glasovanje (ali neglasovanje) na volitvah navada, ki se jo naučimo že v procesu zgodnje socializacije, prve volitve, na katerih je posameznik upravičen voliti, pa določajo ali bo posameznik volil skozi celotno življenje. Na tej podlagi lahko pričakujemo, da je glavni vir sprememb volilne udeležbe od volitev do volitev generacija volivcev, ki ima na posameznih volitvah prvič volilno pravico.

Volilna udeležba nikoli ne more doseči 100 odstotkov, zaradi neizogibnih napak v seznamih volilnih upravičencev, ki lahko vključujejo npr. nedavno mrtve ali pa volivce, ki so začasno izven države (Franklin 2004, 93).

2.2.1 Nizka volilna udeležba

Danes se vse manj volivcev udeležuje volitev, kar je problematično za vsako demokratično družbo (Marien 2007, 2).

²¹ To je vidno na primeru ZDA, kjer so razlike v udeležbi med spoloma izginile šele 50 let po tem, ko so ženske dobile volilno pravico, saj se je morala zamenjati skoraj celotna populacija žensk (Franklin 2004, 60).

Dva glavna razloga za nizko volilno udeležbo sta volilna neodločenost in apolitičnost. Neodločenost lahko razložimo z dvema dejavnikoma: vpliv nezadostne informiranosti in vpliv lojalnosti do več strank. Neudeležba na volitvah pa je tudi pokazatelj apolitičnosti kot izraza nezainteresiranosti za javno in politično življenje. Na neudeležbo pa vplivajo tudi politični razlogi, npr. neustrezna »ponudba« kandidatov ali politične alternative, nejasen ideološki koncept strank, itd. (Brezovšek 2004, 46–47). Volilna abstinenca je lahko tudi legitimen način izražanja razočaranja oz. odtujenosti od strankarske politike (Massicotte in drugi 2004, 34).

Ne glede na razloge za neudeležbo, je naraščajoča abstinenca na splošno obravnavana kot slaba stvar za demokracijo. Upad aktivnega elektorata je simptom sodobne družbe, ki je ločena od političnega procesa in manifestira številna negativna stališča do politikov in političnih strank, od nezainteresiranosti, do odkrite sovražnosti (Evans 2004, 163).

Kadar je volilna udeležba manjša od polovice, se moramo vprašati, ali je ogroženo temeljno načelo politične enakosti (Dalton in drugi 2003, 259). Če pa je udeležba manjša od četrtine, to spodkopava legitimnost volilnega procesa, saj so pogosto izvoljeni predstavniki, ki jih je podprla le manjšina celotnega volilnega telesa (Rallings in Trasherv Haček 2004, 29). Volitve niso reprezentativne in vprašljivo je, kakšni bi bili rezultati, če bi vsi volivci glasovali na volitvah (Massicotte in drugi 2004, 33–34).

Splošna volilna pravica omogoča, da glasujejo vsi državljani, ne glede na njihov socioekonomski položaj, vendar pa veliko državljanov ne izkorišča svoje pravice do sodelovanja (Engelen v Marien 2007, 4). Volitve so manj politično neenake od drugih oblik participacije, vendar še zdaleč niso nepristranske. Ob nizki volilni udeležbi se socioekonomska neenakost izražala tudi v politični neenakosti. Ko se udeležba zmanjšuje, se neenakost povečuje, saj se posebej ljudje z nižjim socioekonomskim statusom odločijo, da ne glasujejo (Verba in drugi 1978, 6).

Ob relativno visoki volilni udeležbi je volilno telo bolj pravično predstavljeno. Demokratični cilj zato ne bi smel biti le vsesplošna volilna pravica, pač pa tudi vsesplošna volilna udeležba. Z maksimizacijo udeležbe naredimo volitve bolj enake, verjetnost družbenih razlik pri volilni udeležbi pa je manjša (Lijphart 1997, 524–527).

Dejstvo, kdo voli in kdo ne, ima pomembne posledice na to, kdo bo izvoljen in na javne politike, saj predstavniki nimajo nikakršne obveznosti, da bi se morali meniti za razrede in skupine državljanov, ki ne volijo (Key v Lijphart 1997, 529). Če določene družbene skupine ne sodelujejo na volitvah, ne sporočajo svojih preferenc, tako da jih tudi predstavniki ne bodo upoštevali (Marien 2007, 4). V primeru, da je volilna abstinenca omejena na določene marginalne družbene skupine, so te s tem izključene iz političnega odločanja (Tomšič 2002, 42).

Zaskrbljeni moramo biti, če nizka participacija spodkopava legitimnost predstavniških demokracij, ter krepi družbeni neenakost in slabosti, s katerimi se soočajo revnejše družbene skupine, ženske in etnične manjšine, ki so že tako marginalizirane (Norris 2013, 5–6).

Če se dolgoročno večji del volivcev preveč navadi na abstinenco, obstajata dve veliki nevarnosti: politiki postanejo vse bolj brezbrizni za zahteve javnosti, tako da na koncu postanejo neodzivna oligarhija namesto odzivnih predstavnikov; nedemokratske sile pa lahko dobijo moč s podporo le majhnega števila volivcev, saj je apatična večina preveč odmaknjena od političnega procesa, da bi se lahko odzvala pravočasno (Evans 2004, 163).

Glede na to, da je glasovanje na volitvah najmanj zahtevna oblika politične participacije, kritiki apatičnih zahodnih volivcev kažejo na manj razvite demokracije, kjer ljudje prepotujejo velike razdalje in čakajo v vrstah po več ur, da lahko glasujejo (Evans 2004, 166).

S ciljem povišanja stopnje volilne udeležbe so nekatere države vpeljale institucionalne mehanizme, ki maksimirajo udeležbo: s »korenčki«, kot je glasovanje po pošti in »palicami«, kot so obvezna volilna udeležba (Norris 2004, 257). Obvezna volilna udeležba državljanom obvezuje, da se udeležijo volitev, s čimer se zviša stopnja volilne udeležbe, posledično pa se tudi zmanjšujejo socioekonomske razlike v volilni udeležbi (Jackman 2001, 6).

Mnogi kritiki nevolivcev opozarjajo, da podeljeno volilno pravico spremlja odgovornost glasovanja. Vsak član skupnosti bi moral sodelovati v politiki in če ljudje niso pripravljeni prevzeti odgovornosti, potem ima država dolžnost, da jih v glasovanje prisili (Evans 2004, 165). Obvezna volilna udeležba zato utemeljuje glasovanje na volitvah predvsem kot državljansko dolžnost (ki jo mora izvrševati država) in v manjši meri kot volilno pravicodržavljanov (Krašovec 2007, 30).

Z razumevanjem volilne pravice kot dolžnosti naj bi bilo kršeno načelo svobodnih volitev (Krašovec 2007, 30). Nasprotniki obvezne volilne udeležbe pravijo, da glasovanje na volitvah ni dolžnost, ampak pravica, zato bi se državljani morali prostovoljno odločati glede uveljavljanja te pravice. Zavrnitev glasovanja za katerokoli izmed ponujenih alternativ je tudi ena izmed demokratičnih svoboščin. Obvezna volilna udeležba in svobodne volitve naj bi bile zato nezdružljive (Mackenzie 1958, 130–131).

Kritika obvezne volilne udeležbe je, da sili na volišča ljudi, ki imajo premalo političnega interesa in znanja, ter verjetno ne bodo oddali dobro premišljenega glasu. Vrednost takšnega glasu je vprašljiva, saj imajo volivci možnost, da glasujejo naključno, za kandidata, ki je na vrhu glasovnice ali da oddajo prazno ali neveljavno glasovnico. V državah z obvezno udeležbo na volitvah je zato mogoče zaslediti večje število neveljavnih glasov (Evans 2004, 159–160). Zato nekateri kritiki menijo, da mnenj malomarnih in apatičnih volivcev ni vredno imeti (Massicotte in drugi 2004, 34). Kritiki obvezne volilne udeležbe poudarjajo tudi, da siljenje volivcev na volišča v ničemer ne pripomore k rešitvi problema marginalizacije ali politične apatije (Evans 2004, 165).

Obvezna volilna udeležbaje lahko pristen poskus povečanja vključevanja državljanov v politični proces, vendar pa so v manj demokratičnih režimih lahko uporabljene tudi kot prisila, da ljudje volijo, s tempa postanejo sredstvo za legitimizacijo enostrankarskih volitev (Norris 2004, 168).

3 Dejavnikovolilne udeležbe

V politični znanosti so se v drugi polovici 20. stoletja začele pojavljati različne teorije, ki so poskušale razložiti volilno vedenje, ter s tem tudi problem volilne udeležbe (Deželan 2005, 150).

Dejavnike volilne udeležbe lahko razvrstimo na več načinov, vendar je treba najprej razlikovati med dejavniki na makro(agregatni) ravni: značilnosti družbe, institucij, političnega sistema; in dejavniki na mikro (individualni) ravni: značilnosti posameznika, ki vplivajo na njegovo odločitev za udeležbo (Hafner-Fink 2005, 72).

Povezav, ki veljajo na mikro ravni ne moremo kar posplošiti na makro raven. Čeprav ni dvoma o povezavi volilne udeležbe in npr. izobrazbe na mikro ravni, pa ta povezava ne velja nujno na makro ravni. Dejavniki na mikro ravni ne povzročajo procesov na makro ravni, temveč jihle odražajo (Franklin 2004, 206). Dejavniki na makro ravni pa vplivajo na moč dejavnikov na mikro ravni. Evans (2004, 161–162) razlaga, da imajo v državah, kjer je volilna udeležba visoka, dejavniki na makro ravni bistven učinek na udeležbo, učinek dejavnikov na mikro ravni pa je nižji²². To pomeni, da je za zvišanje volilne udeležbe v državah z nizko udeležbo veliko bolj obetajoče npr. izboljšati institucionalni kontekst, kot pa dvigniti splošno raven izobrazbe in političnega zanimanja (Lijphart 1997, 534).

Širše gledano, gredo razlage volilne udeležbe v več smeri. Ferfila (2003, 137–138) navaja tri sklope dejavnikov, s katerimi pojasnjuje volilno udeležbo na makro in mikro nivoju:

institucionalni pristop poudarja pravni okvir izvedbe volitev: gre za institucionalne dejavnike volilne udeležbe, kot so npr. širina volilne pravice, tip volilnega sistema, obvezna volilna udeležba in pogostost volitev v posamezni državi;

osebno-kulturni pristop poudarja osebno-motivacijske dejavnike volilne udeležbe: analizira individualne značilnosti volivca v povezavi z vedenjski vzorci volivcev, ki jih tipično pridobijo v procesu socializacije (npr. politični interes ali strankarska opredeljenost);

²²Ko je volilna udeležba vseobsegajoča, mikro dejavniki nimajo pomembnega vpliva na udeležbo. Razlog je preprost: na nekaj, kar nima variacije (vsi posamezniki volijo), noben dejavnik nima drugačnega vpliva kot drugi. Gre za očitno omejitve dejavnikov na mikro ravni. Spremenljivke na mikro ravni so zato pogojene z stopnjo volilne udeležbe in ne obratno (Franklin 2004, 206).

organizacijski pristop pa poudarja pomen organizacijsko-mobilizacijskih dejavnikov volilne udeležbe: aktivnosti političnih strank, množičnih medijev in drugih organizacij, ki mobilizirajo posameznike in jih spodbudijo, da se udeležijo volitev.

Tudi Norrisova (2013, 83) navaja tri vidike, ki pojasnjujejo volilno udeležbo: strukturne, mobilizacijske in kulturne. Strukturni vidiki poudarjajo posameznikove socioekonomske značilnosti, kot so starost, spol in družbeni razred, ki so tesno povezane z viri, kot so čas, denar, znanje in spretnosti in vplivajo na posameznikovo zmožnost volilne udeležbe. Organizacijski vidiki poudarjajo vlogo organizacij, kot so stranke ali sindikati, ki motivirajo posameznike za odhod na volišča. Oba vidika se ukvarjata s pojasnjevanjem volilne udeležbe na mikro nivoju, medtem ko kulturni vidik volilno udeležbo pojasnjuje na makro nivoju: poudarja razlike med državami v političnih kulturah ter participativnih vrednotah volivcev (Norris 2013, 83).

Posameznikovo volilno udeležbo pa pojasnjujejo tudi teorije racionalne izbire, ki so spremenile pogled na vprašanje volilne udeležbe (Franklin 2004, 2). Teorije predpostavljajo, da bo posameznik v volilnem procesu deloval racionalno, torej bo morala biti korist zanj večja od stroškov. Če bo posameznik menil, da njegov glas ne bo bistveno prispeval k rezultatu volitev, se ne bo udeležil volitev (Deželan 2005, 150).

3.1 Dejavniki na mikro ravni

3.1.1 Strukturni vidik: socioekonomski model participacije

Mnoge študije so pokazale, da so socioekonomske neenakosti med najmočnejšimi kazalci individualne volilne udeležbe. V eni izmed prvih študij v 50. letih 20. stol je Lipset pokazal, da je družbeni status (izobrazba, dohodek in poklic) posameznika tesno povezan z njegovo volilno udeležbo v mnogih državah (Lipset v Norris 2013, 91).

Verba in Nie (1972, 263) sta kasneje razvila standardni socioekonomski model participacije, ki je napovedoval, da družbeni status posameznika v veliki meri določa, koliko participira. Razlag za to razmerje je več: posamezniki z višjim družbenim statusom, torej bolj izobraženi, bogatejši in poklicno bolj usposobljeni državljani, pogosteje razvijejo državljanske veščine, ki spodbujajo participacijo (Almond in Powell 1996, 61). Še posebej izobrazba naj bi olajšala pridobitev državljskih veščin, kompetenc in znanj, ki vodijo do višje volilne udeležbe, zaradi dveh razlogov: volivci z višjimi stopnjami izobrazbe so bolj verjetno kognitivno

mobilizirani in se sposobni ukvarjati s političnim diskurzom; izobraženi volivci pa so tudi bolj verjetno vzgojeni z mislijo, da je glasovanje na volitvah državljanska dolžnost (Evans 2004, 154). Državljeni z nizkimi ravnmi dohodka manj verjetno glasujejo na volitvah, ker jih bolj skrbi njihov življenjski standard, kot pa politični problemi. Učinki izobrazbe in dohodka so verjetno tesno povezani, vendar pa se v multivariantnih modelih izkaže, da je izobrazba močnejši napovedovalec posameznikove volilne udeležbe. Kognitivna mobilizacija volivcev bolj spodbuja volivce, da glasujejo na volitvah, kot materialno bogastvo (Evans 2004, 154).

Socioekonomske spremenljivke napeljujejo na posameznikov stabilen družbeni status, kar pomeni, da imajo sredstva, ki jih lahko namenijo političnim dejavnostim, vključno z glasovanjem. Posameznikom, ki morajo svoja sredstva nameniti drugim aktivnostim (kot so iskanje dohodka ali službe), morda ne preostane dovolj sredstev, da bi glasovali na volitvah (Evans 2004, 156).

Raziskave so ugotovile tudi vpliv nekaterih drugih posameznikovih značilnosti, kot so spol²³, starost in zakonski stan. Izkazalo se je, da je starost eden izmed najmočnejših napovedovalcev volilne udeležbe²⁴ (Norris 2013, 89). Večina študij je pokazala linearno ukrivljeno razmerje med starostjo in volilno udeležbo. V zgodnjih letih, ko državljani dobijo volilno pravico, je udeležba na splošno nizka: mlajši ljudje manj verjetno volijo, saj imajo šibkejši občutek državljanske dolžnosti, morda še niso glasovali na volitvah in nimajo razvite navade glasovanja, prav tako pa so manj integrirani v družbo (Franklin 2004, 16). Volilna udeležba se dvigne v srednjih letih in spet upade v poznih letih. Razlog za nižjo udeležbo med starejšimi je njihova manjša fizična sposobnost, da gredo na volišča (Verba in Nie 1972, 138).

3.1.2 Organizacijski vidik

Organizacijski vidik poudarja vlogo aktivnosti organizacij in množičnih medijev pri spodbujanju volilne udeležbe. (Rosenstone in Hansen v Norris 2013, 96). Verba in Nie (1972, 263) sta ugotovila, da članstvo v organizacijah povzroča odstopanja od standardnega socioekonomskega modela participacije. Posamezniki, ki so bili včlanjeni v več organizacij in bili v njih aktivni, so volili pogosteje, kot posamezniki istega družbenega statusa, ki niso bili

²³Večina starejših raziskav je pokazala, da so moški bolj verjetno politično aktivni, kot ženske. Novejše raziskave pa so pokazale, da so se tradicionalne razlike med spoloma zmanjšale ali pa celo obrnile v mnogih razvitih državah (Norris 2013, 90).

²⁴Na splošno je glasovalo le 55 % volivcev, mlajših od 25 let, v primerjavi z 88 % volivcev v poznih srednjih letih (Norris 2013, 90).

včlanjeni v organizacije. Podobno je tudi s posamezniki, ki spadajo v manjšine: tudi ti so glasovali pogosteje, kot bi pričakovali od njihovega (običajno nizkega) družbenega statusa.

Posameznike, ki so člani strank, sindikatov in drugih organizacij, ali pa pripadajo družbenim skupinam, kot so npr. manjšine, je lažje mobilizirati, tako da se bolj verjetno udeležijo volitev. Organizacije imajo družbeno povezovalno funkcijo in lahko spodbudijo svoje člane k glasovanju: lahko jih pogosto kontaktirajo, izražajo in spomnijo o pomembnosti njihovih glasov na dan volitev. Dajejo tudi vrednost glasovom: čeprav bi volivci po izračunu stroškov in koristi ostali doma, lahko identifikacija s skupino daje spodbudo, da se udeležijo volitev (Gray in Caul 2000, 1100). Podobno vlogo imajo tudi množični mediji, ki spodbujajo in usmerjajo volivce, ki niso zelo zainteresirani za politiko, nimajo dovolj informacij, ali pa so neodločeni (Brezovšek 2004, 43–44).

3.1.3 Teorije racionalne izbire

Teorije racionalne izbire so izpeljane iz predhodnih ekonomskih teorij o trgih. Ena izmed ključnih predpostavk je, da v nekaterih vidikih volilno vedenje lahko vidimo kot »politični trg« (Evans 2004, 20).

Po modelu racionalne izbire se državljani odločajo, da bodo volili na podlagi enostavnega izračuna med stroški in koristmi. Če so koristi večje od stroškov, gre državljan na volitve, če pa so stroški večji, pa ostane doma (Blais 2000, 1). Racionalni volivec se vpraša, kakšne so možnosti da njegov glas odloči, ali bo zmagal oz. izgubil njegov kandidat. Če bo njegov kandidat zagotovo zmagal ali izgubil, volivec ne bo odšel na volitve, saj njegov glas ne odloča o ničemer (Blais 2000, 1). Volivci tudi izračunajo, če bodo pod novimi možnimi vladami imeli višje koristi, kot pod trenutno vlado. Če je korist trenutne vlade enaka koristim novih možnih vlad, volivci ostanejo doma. Ker je udeležba na volitvah strošek, se preprosto nima smisla udeležiti volitev, saj je katerikoli izid enako zadovoljiv (Downs 1957, 41–43).

Tudi situacijski dejavniki so pomembni pri izračunu stroškov in koristi. Na volilno udeležbo naj bi vplivala tudi razdalja do volišča²⁵ in vreme na dan volitev (Asher in drugi 1984, 66).

²⁵Na volilno udeležbo vpliva tudi razdalja do volišča. Raziskava Taylorja (v Rallings in drugi 1996, 68) je ugotovila, da se je kar 65 odstotkov posameznikov, ki so od volišča oddaljeni okoli minuto hoje, udeležilo volitev. Medtem se je od posameznikov, ki so oddaljeni več kot pet minut stran, volitev udeležilo le 35 odstotkov volivcev.

Problem uporabe teorije racionalne izbire je, da je s stališča posameznika neracionalna že sama udeležba na volitvah (Evans 2004, 82). Verjetnost, da posameznik vpliva na izid z odločujočim glasom, je tudi pri tesnih volitvah praktično nična²⁶. Čeprav je strošek glasovanja majhen, pa je pričakovana korist še manjša, tako da se večina volivcev po racionalni teoriji ne bi udeležila volitev (Blais 2000, 1–2).

Kljub temu pa ljudje glasujejo na volitvah, ne glede na racionalen izračun med stroški in koristmi. Nekateri ljudje glasujejo predvsem zaradi čustvenih razlogov, kot so občutek izpolnjene državljske dolžnosti, mnenja, da so volitve pomembna institucija demokracije, ki bi ob premajhni udeležbi izgubila ves pomen, ter izraza podpore določeni stranki, čeprav ta nima možnosti na volitvah (Norris 2013, 82). Nekatere teorije pa pravijo, da je naklonjenost k glasovanju vrednota, ki jo posamezniki pridobijo že v mladosti, nato pa krepijo skozi izkušnje prihodnjih volitev, strankarske navezanosti in zaupanja v politiko. Takšni volivci se udeležijo volitev v kateremkoli primeru (Norris 2004, 154–155).

Glasovanje na volitvah večinoma ne sledi racionalnemu razmisleku, tako da model racionalne izbire le omejeno prispeva k razumevanju, zakaj tako veliko ljudi voli na večini volitev. Model je omejen v treh pogledih: za polovico volilnega telesa, ki voli iz občutka dolžnosti, model enostavno nima nobene pojasnjevalne vrednosti, saj ti ne izračunavajo stroškov in koristi; ne pojasnjuje, zakaj se volilna udeležba ne zmanjša, če volilno tekmovanje ni tesno; ter nezadovoljivo pojasnjuje odločilnost posameznega glasu (Blais 2000, 137–138).

3.2 Dejavniki na makro ravni

Primerjalne raziskave so dolgo poskušale razumeti razloge za volilno udeležbo in razlago za razlike v udeležbi med državami²⁷.

Glavni dejavniki, zaradi katerih se pojavljajo razlike v volilni udeležbi med državami, so socioekonomske, institucionalne in politične lastnosti države v času volitev (Birch 2003, 65). Pogoji za visoko volilno udeležbo so izpolnjeni v majhnih, industrializiranih, gosto poseljenih državah, kjer so volitve v spodnji dom parlamenta najpomembnejše, udeležba na

²⁶ Downs (1957, 267) pravi, da če en glas ne odloča o ničemer in če volivci strateško kalkulirajo njihove koristi glasovanja, ob tem, da poskušajo maksimizirati njihove interese, se pojavi paradoks volitev: zakaj sploh kdo voli?

²⁷ V evropskih demokracijah je bila volilna udeležba v sedemdesetih in osemdesetih letih z nekaj izjemami (npr. Švica) na intervalu od 70 do 90 odstotkov; medtem ko je v ZDA udeležba na parlamentarnih volitvah tradicionalno nizka, med 37 in 58 odstotki (Vreg 2000, 182). Svetovno gledano pa so razlike še večje, saj je v nekaterih državah (npr. Mali, Kolumbija in Senegal) volilna udeležba manjša od tretjine (Norris 2004, 151).

volitvah je obvezna, posamezniki volilno pravico dobijo z 21 leti, uporablja se proporcionalni volilni sistem z relativno malo strankami in se pričakuje tesen volilni izid. V praksi vsi ti pogoji niso nikoli izpolnjeni. Če jih je večina izpolnjenih, lahko volilna udeležba preseže 90 odstotkov; kadar pa jih večina ni izpolnjenih, pa udeležba zlahka pade pod 60 odstotkov (Blais in Dobrzynska 1998, 251).

Vzpodbude za glasovanje na volitvah lahko izhajajo iz institucionalnega konteksta ali pa iz kulturnih vrednot, ki izhajajo iz procesa socializacije in družbene modernizacije. Institucionalni kontekst in kulturne vrednote imajo približno enak vpliv pri razlagi stopnje volilne udeležbe. Če kontroliramo institucionalni kontekst, se pojavijo tudi bistvene razlike v volilni udeležbi, povezane z stopnjo človeškega razvoja, socioekonomskimi dejavniki in prevladujočo kulturo (Norris 2004, 153–156).

3.2.1 Kulturni vidik participacije

Politična kultura je zelo pomemben element pri primerjanju različnih držav ob istem času ali iste države v različnih časovnih obdobjih in neupoštevanje politične kulture lahko vodi v popačeno razumevanje pojavov (Almond in Powell 1996, 36). Kulturni vidik participacije poudarja odnose in vrednote, ki jih imajo ljudje v volilnem procesu, vključujoč državljanske vrednote, politični interes in strankarsko identifikacijo (Norris 2013, 83).

Almond in Verba (v Asher in drugi 1984, 58) ugotavljata povezanost med trajnimi kulturnimi vrednotami in participacijo. Države se razlikujejo glede stopnje, po kateri izražajo participativne, parohialne in podložniške politične kulture²⁸, torej v »subjektivni naravnosti do politike« njihovih državljanov (Verba v Jackman 1987, 405). Te variacije pa naj bi vplivale na vzorce politične participacije. V participativnih političnih kulturah imajo državljani bolj pozitivna stališča glede participiranja in kažejo večje navdušenje za politiko: izkazujejo večjo politično zadovoljstvo, zaupanje v politične institucije in se na splošno bolj zanimajo za vlogo njih in njihovih sodržavljanov v politiki. V participativnih kulturah, ki spodbujajo takšne vrednote, naj bi bila volilna udeležba višja (Jackman 1987, 405).

²⁸ Almond in Verba (v Hague in drugi 1998, 59) ločita med tremi tipi politične kulture: parohialno, kjer se državljani le nejasno zavedajo obstoja osrednje vlade; podložniško, kjer se državljani ne vidijo kot udeleženci političnega procesa, ampak kot subjekti; in participativno, kjer državljani menijo, da gre za vzajemen vpliv med političnim sistemom in njimi. Velik del pokolonialnih držav se sooča s problemom parohialne kulture: država je šibka, z omejenim prodorom na podeželje (Hague in drugi 1998, 72).

S politično kulturo je povezana tudi stopnja, do katere se participacija, še posebej glasovanje na volitvah, obravnava kot obveznost oz. dolžnost (Almond in Verba v Asher in drugi 1984, 58). V demokratičnih političnih sistemih družbena integracija navdaja mlade z vrednotami, da je glasovanje državljanska dolžnost. Ker je integracija šibkejša v manj oz. nedemokratičnih sistemih, bi pričakovali, da bo volilna udeležba verjetno višja v sistemih, kjer svobodne volitve potekajo dlje (Rose 2004, 20). V modernih družbah, kjer se lahko razvijejo sekularne kulture, naj bi bila politična aktivnost bolj izrazita (Birch 2003, 65).

3.2.2 Pregled ugotovitev nekaterih dosedanjih empiričnih raziskav o vplivu makrodejavnikov volilne udeležbe

Obstoječe empirične raziskave preučujejo številne makro dejavnike, ki naj bi vplivali na volilno udeležbo, vendar pa v raziskavah noben od dejavnikov ni vseprisoten. Powell (v Blais 2000, 18) je bil prvi, ki se je lotil vprašanja, zakaj je v nekaterih državah volilna udeležba višja, kot v drugih. Analiziral je dejavnike volilne udeležbe na parlamentarnih volitvah v 29 demokratičnih državah med leti 1958 in 1976, vključno z učinki socioekonomskega okolja, institucionalnih ureditev in strankarskega sistema. Ugotovil je, da obvezna volilna udeležba, avtomatična registracija, močno strankarsko tekmovanje, ter z njim povezane tesne vezi med strankami in družbenimi skupinami zvišujejo volilno udeležbo. Vzpostavil je tudi povezavo med modernizacijo in udeležbo. Ugotovil je, da je volilna udeležba višja v gospodarsko bolj razvitih državah (gre za linearno ukrivljeno zvezo), vendar pa gre za indirektn vpliv.

Tudi Crewe (v Blais 2000, 18–19) je analiziral različne skupine dejavnikov v 27 državah med leti 1945 in 1980. Ugotovil je, da je volilna udeležba višja ob obvezni volilni udeležbi, avtomatični registraciji, proporcionalnemu volilnemu sistemu in močnem strankarskem tekmovanju; glasovanje vnaprej, po pošti ali prek predstavnika pa ne predstavlja opazne razlike. Povezave med volilno udeležbo in izobrazbo ali gospodarskim razvojem v državi ni našel, kar nasprotuje Powellovim ugotovitvam.

Jackman (1987, 416–417) je v analizi 19 industrijskih demokracij v 60. in 70. letih 20. stoletja ugotovil, da volilno udeležbo povečujejo obvezna volilna udeležba, tekmovalnost volitev, proporcionalni volilni sistem in enodominantnost parlamenta, večstrankarstvo pa jo zmanjšuje. Jackman in Miller (v Norris 2013, 60) sta dodala vidik kulture, ter raziskavo razširila na 80. leta in takratne nove demokracije: Grčijo, Portugalsko in Španijo. Ugotovila sta, da kulturni dejavniki ne morejo pojasniti variacije v volilni udeležbi. Ti dejavniki napovedujejo nižjo

volilno udeležbo v novih demokracijah, kjer pa je udeležba približno takšna, kot jo napovedujejo institucionalni dejavniki iz prejšnje raziskave.

Blais (2000, 23–32) v analizi 324 demokratičnih parlamentarnih volitev v 91 državah med leti 1972 in 1995 loči med tremi skupinami dejavnikov, ki vplivajo na volilno udeležbo: socialnoekonomsko okolje, institucionalni okvir in strankarski sistem. Ugotovil je, da med socialnoekonomskimi dejavniki na volilno udeležbo statistično značilno pozitivno vplivajo gospodarski razvoj, stopnja pismenosti, manjša velikost prebivalstva in gostota prebivalstva. Med institucionalnimi dejavniki na volilno udeležbo statistično značilno pozitivno vplivajo obvezna volilna udeležba, starostna meja za pridobitev volilne pravice, pomembnost volitev, proporcionalni volilni sistem in stopnja proporcionalnosti volilnega sistema. Na volilno udeležbo pozitivno vpliva tudi tesnost volitev, medtem ko število strank, tekmujočih na volitvah, na udeležbo vpliva negativno.

Raziskava, opravljena na 233 nacionalnih parlamentarnih volitvah v EU-15 od leta 1945 do leta 2002 je pokazala, da volilno udeležbo statistično značilno zvišujejo proporcionalni volilni sistem, obvezna volilna udeležba, volitve na dela prost dan, ter doba, od katere se v državi izvajajo svobodne in demokratične volitve; medtem ko socioekonomske spremenljivke, kot sta BDP na prebivalca in vladno trošenje nimata vpliva na volilno udeležbo (Rose 2004, 21).

Franklin (2004, 137–138) je v analizi parlamentarnih volitev v 29 državah med leti 1960 in 1995 ugotovil, da na višjo volilno udeležbo vplivajo stopnja proporcionalnosti volilnega sistema, obvezna volilna udeležba, volitve na nedeljo, ter možnost glasovanja po pošti.

Norrisova (2013, 54–56) v analizi volilne udeležbe v 126 državah v 90. letih 20. stoletja ugotavlja, da ima statistično značilen vpliv na volilno udeležbo izobrazba: natančneje delež prebivalstva, ki ima primarno, sekundarno ali terciarno izobrazbo. Stopnja pismenosti in velikost prebivalstva nista pokazali statistično značilnega vpliva, medtem ko statistično značilen vpliv na volilno udeležbo kaže zgodovina demokratičnosti.

Blais in Dobrzynska (1998, 251) sta analizirala volilno udeležbo na parlamentarnih volitvah v 91 demokracijah od leta 1972 do 1995 in ugotovila, da volilno udeležbo zvišujejo različni dejavniki: gospodarski razvoj, stopnja pismenosti, velikost in gostota prebivalstva, obvezna volilna udeležba, starostna meja za pridobitev volilne pravice, volilni sistem, tesnost volitev in

število strank, tekmujočih na volitvah. Večina dejavnikov ima le majhen vpliv, vendar kombinirano naredijo veliko razliko.

V večini dosedanjih empiričnih študij ne najdemo veliko skupnih točk (izjema je obvezna volilna udeležba), ki bi pojasnile variacijo v volilni udeležbi med državami. Le malo je zanesljivih ugotovitev. Kar potrdi ena raziskava, zavrne druga (Blais 2000, 21).

3.2.3 Socioekonomski dejavniki

Predstavniki modernizacijskih teorij trdijo, da so gospodarski premiki osnova sprememb v državi. Zgodnje faze modernizacijskega procesa ustvarjajo naraščajoče ravni človeškega kapitala (izobrazbe, pismenosti in bogastva), ki v tranziciji iz ruralnih ekonomij v industrializirane države ustvarja ugodne pogoje za širitev volilne participacije. Vendar pa se pri tem pojavlja zgornja meja človeškega kapitala. Ko primarna in sekundarna izobrazba postaneta prisotna v celotnem prebivalstvu, proizvajata osnovne kognitivne sposobnosti, ki spodbujajo državljansko zavest in dostop do množičnih komunikacij. Dodatne koristi (delež prebivalstva s terciarno stopnjo izobrazbe, nenehno rastoče stopnje osebnega bogastva, dohodka in prostega časa) pa same po sebi ne prinesejo dodatne izboljšave stopnje v stopnjah volilne udeležbe (Norris 2013, 216). To je vidno v mnogih postindustrijskih družbah, kjer sta pismenost in osnovna stopnja izobrazbe postali vseprisotni in ne vplivata več na udeležbo (Norris 2013, 93). Pri modernizaciji se namreč kaže linearno ukrivljen vzorec: človeški kapital vpliva na volilno udeležbo predvsem v prehodu iz agrarne v industrijsko družbo, manj pa v prehodu iz industrijske v postindustrijsko²⁹ (Norris 2013, 57).

Študija Norrisove v veliki meri potrjuje ugotovitve modernizacijske teorije: v zadnjih petdesetih letih so države, ki so se hitro razvijale, doživele tudi precejšnjo rast volilne udeležbe, zlasti v Aziji in Latinski Ameriki. Neglede na te ugotovitve, pa danes še vedno obstajajo precejšnje razlike v volilni udeležbi v državah s podobnimi stopnjami razvoja. Vloge institucij in političnih dejavnikov lahko te vzorce nadalje razložijo (Norris 2013, 216–217).

²⁹Norrisova (2004, 160) je v analizi parlamentarnih volitev v 32 državah v 90. letih 20. stoletja ugotovila, da je stopnja razvoja statistično značilno povezana s stopnjo volilne udeležbe. Volilna udeležba v industrijskih družbah je bila v povprečju 74 %, v postindustrijskih pa 80 %. Glede na visoko povezanost ekonomskega in demokratičnega razvoja, pa lahko podoben vzorec vidimo, ko primerjamo stare in nove demokracije: v starih demokracijah je bila udeležba v povprečju 81 %, v novih pa 74 %.

V študijah zahodnih demokracij je bil vpliv značilnosti socioekonomskega okolja na volilno udeležbo pogosto izpuščen, deloma zato, ker je bil poudarek na institucionalnih dejavnikih, deloma pa zato, ker medposameznimi družbami ni bistvenih razlik socioekonomskega značaja (v smislu stopnje razvitosti, BDP na prebivalca, gostote prebivalstva, stopnje nepismenosti), ki bi pojasnjevale razlike v stopnjah volilne udeležbe na tej osnovi. Če razširimo analizo na vse države, ne le na napredne postindustrijske, potem so variacije veliko bolj obsežne (Evans 2004, 160).

Gospodarski razvoj

Gospodarski razvoj spodbuja ustvarjanje in širitev socioekonomskih virov, kot so dostop do informacij, ter višje stopnje izobrazbe in dohodka. Zato so ljudje, ki živijo v dobro delujočih gospodarstvih, bolj obveščeni o politiki (Kostadinova 2003, 745–746). Poleg tega gospodarski razvoj preoblikuje odnose med različnimi skupinami v družbi, s čimer se ustvarja raznolikost interesov. Vse to širi vključenost državljanov v politični proces in spodbuja volilno udeležbo (Blais in drugi 2003, 4).

Raziskave kažejo, da je zveza nelinearna: gospodarska razvitost ima vpliv na volilno udeležbo le do nekega pragu, po določeni (dokaj skromni) stopnji gospodarskega razvoja pa nima več dodatnega vpliva (Blais 2000, 24). Zmerna stopnja gospodarskega razvoja je tudi predpogoj za visoko stopnjo udeležbe na demokratičnih volitvah. Ta vzorec se jasno vidi ob primerjavi tako bogatih, kot revnih držav (Blais in Dobrzynska 1998, 252). V nekaterih (npr. Afriških) državah je ravno revščina temeljni problem, ki znižuje volilno udeležbo, saj zožuje obzorja na vprašanja samega preživetja (Hague in drugi 1998, 89).

Ne glede na stopnjo gospodarskega razvoja pa na udeležbo vpliva tudi stopnja nepismenosti. Kljub temu, da je glasovanje na volitvah najmanj zahtevna oblika politične participacije, je minimalna stopnja pismenosti predpogoj za dobro volilno udeležbo, saj je ob visoki ravni nepismenosti zelo težko doseči visoko raven volilne udeležbe (Blais in Dobrzynska 1998, 244).

Nekateri avtorji poleg stopnje gospodarskega razvoja upoštevajo tudi nekatere socialne in gospodarske kazalce, kot so stopnja inflacije, brezposelnosti, pričakovana življenska doba, obseg socialne države, socialne razlike in gospodarska rast. Če so osnovne življenske potrebe izpolnjene, so posamezniki bolj pripravljeni sodelovati v politiki, saj niso toliko obremenjeni s svojim osebnim ekonomskim blagostanjem (Evans 2004, 160).

Ob recesiji v gospodarstvu, ter porasti stopnjeinflacije, nezaposlenosti ali revščine sta možna dva nasprotna učinka (Radcliff v Blais 2005, 117). Gospodarska krizalahko mobilizira volivce, da glasujejo na volitvah, saj bodo posamezniki želeli izbrati, kdo naj jih povleče iz krize, izraziti svoje nezadovoljstvo, ali pa poskušali izboljšati situacijo. Nasprotno pa ima lahko gospodarska kriza disruptivne učinke na ukvarjanje s politiko. Rosenstone (v Blais 2000, 24) pravi da se ob gospodarski krizi udeležba zmanjša, saj poruši družbena razmerja, ki gojijo politično participacijo in povzroči, da se ljudje popolnoma umaknejo iz političnega procesa in osredotočijo na osebne skrbi. Blais (2005, 117) pravi, da glede na ti nasprotujoči si možnosti, najverjetneje gospodarska rast ali kriza nimata bistvenega učinka na volilno udeležbo, kar potrjuje tudi večina empiričnih raziskav.

Število prebivalcev

Številne študije so pokazale korelacijo med številom prebivalcev države, ter povprečno volilno udeležbo. Po teoriji racionalne izbire posamezniki volijo, če stroški glasovanja ne presegajo pričakovane koristi in imajo občutek, da njihov glas šteje. Kako velika je ta možnost, je odvisno tudi od števila prebivalcev. V manjših skupnostih imajo volivci višjo korist pri glasovanju, saj je več možnosti, da bo njihov glas odločujoč. V večjih skupnostih pa je (ravno obratno) manjša verjetnost, da bo en volivec oz. glas naredil razliko, kar zmanjša pričakovane koristi in poviša verjetnost, da posameznik ne bo glasoval (Birch 2003, 65). S tem se strinja tudi Hirczy (v Franklin 2004, 95), ki visoko volilno udeležbo na Malti pripisuje majhnosti³⁰. V državi z le okoli 200 tisoč volivci je ponavadi razlika med zmago in porazom na volitvah le nekaj sto glasov. V tako tekmovalnih volitvah vsak glas šteje, vendar pa je to povezano tudi s tesnostjo volitev.

Še ena razlaga vpliva števila prebivalcev na volilno udeležbo je, da se vrednote, ki spodbujajo udeležbo, lažje razvijejo v razmeroma manjših političnih okoljih, kjer so odnosi v skupnosti tesnejši in bolj neposredni (Blais in drugi 2003, 4). Manjše skupnosti so bolj kohezivne, njihovi prebivalci čutijo večjo pripadnost, kar spodbuja njihovo udeležbo na volitvah (Birch 2003, 66). Družbeno in politično življenje je bolj neosebno in »oddaljeno« v večjih skupnostih (Verba in Nie 1972, 231). Zaradi podobnih razlogov je bila tudi gostota prebivalstva povezana z volilno udeležbo (Birch 2003, 66).

³⁰ Hirczy dodaja še dodatne dejavnike za visoko volilno udeležbo na Malti: proporcionalno predstavništvo z le dvema strankama, ki sta polarni nasprotji drug drugi glede svojih politik, prav tako pa imata obe približno enako število podpornikov; Malta nima občin in regionalnih vlad, vsa politika izhaja iz enodomnega parlamenta (Hirczy v Franklin 2004, 95).

Povprečna velikost prebivalstva volilne enote določa povezave med volivci in njihovimi predstavniki. Manjše število volivcev na predstavnika povečuje potencial za komunikacijo med izvoljenimi predstavniki in volivci z njihove volilne enote, kar povečuje njihovo spodbudo, da se udeležijo volitev. V manjših volilnih enotah imajo volivci več informacij in stikovski kandidati imajo lahko večji interes vplivati na to, kdo pride v parlament³¹ (Norris 2013, 66–68), kandidati in stranke pa tudi lažje mobilizirajo volivce (Blais 2005, 117).

Empirične raziskave potrjujejo tako negativno razmerje med velikostjo prebivalstva in volilno udeležbo (Blais in Carty v Blais 2000, 24), kot negativno razmerje med velikostjo volilnih enot in volilno udeležbo, saj so manjše volilne enote praviloma povezane z višjo volilno udeležbo (Norris 2013, 68).

Gostota prebivalstva

Sociološke teorije pravijo, da urbanizacija slabi medosebne odnose in družbene strukture, tako da je urbano prebivalstvo bolj individualistično. V gosto naseljenih področjih je zato manj »družbenega pritiska«, ki bi volivca »silil«, da gre na volitve. Družbeni pritisk temelji na ideji, da je glasovanje na volitvah državljanska dolžnost, posameznik pa bi z neglasovanjem izgubil ugled v družbi. Tudi same volitve so bolj osebne v manj naseljenih ruralnih področjih. Ljudje bolj verjetno poznajo vse kandidate in njihovo ponudbo, kar znižuje stroške informacij. (Hoffman-Martinot v Geys 2007, 643). Rallings in drugi (1996, 77), pravijo da obstaja negativna relacija med gostoto prebivalstva in volilno udeležbo, vendar pa gre za šibko povezavo, ki ni statistično značilna.

Nasprotne teorije pa pravijo, da je udeležba manjša v redkeje naseljenih državah, saj so ljudje, ki so razkropljeni po širokem teritoriju manj dovzetni za pritisk družbenih skupin, da naj volijo. V državah z večjo gostoto prebivalstva so volivci bolj koncentrirani in jih je lažje mobilizirati (Lipset v Blais 2000, 25). Državljeni v urbanih okoljih so verjetno tudi bolj politično aktivni. Večja gostota ljudi pomeni, da imajo višjo stopnjo socialne interakcije od oseb na periferiji, kar povečuje verjetnost, da bodo razvili osebne lastnosti, prepričanja in vedenja, ki spodbujajo volilno udeležbo (Verba in Nie 1972, 230). Za predominantno ruralne družbe z nizko stopnjo socio-ekonomskega razvoja in slabimi komunikacijami pa naj bi

³¹Obstajajo znatne razlike med državami v povprečnem številu volivcev na predstavnika, odvisne od velikosti prebivalstva in števila sedežev v parlamentu. V Indiji en predstavnik Lok Sabhe povprečno pokriva kar 1,8 milijona volivcev, okoli 5500 volivcev na predstavnika pa imajo na Bahamih, Malti in Zelenortskih otokih (Norris 2013, 67–68).

bileznačilne tudi bolj omejene možnosti za participacijo, kar naj prav tako bi zmanjševalo volilno udeležbo (Robinson 1998, 159–160).

Manjše populacije bolj verjetno glasujejo, saj imajo večjo socialno kohezijo in občutek skupnosti, ter večji čut za državljsko dolžnost kot večje heterogeno prebivalstvo. V smislu gostote prebivalstva pa imajo države, ki so bolj redko naseljene manj tega občutka, kot države, ki so gosteje naseljene. Če so te hipoteze točne, potem bo imela država z majhnim številom prebivalstva, ki je redko naseljeno, dve nasprotujoči si dinamiki, ki določata volilno udeležbo (Evans 2004, 160).

Ekonomska in etnična homogenost prebivalstva

Posamezne države so zelo heterogene, druge bolj homogene, tako v smislu etničnih identitet, kot tudi neenakomernih porazdelitev dohodka in premoženja. Etnične identitete lahko razumemo kot družbene konstrukte z globokimi kulturnimi in psihološkimi koreninami, ki temeljijo na nacionalnih, kulturno-jezikovnih, rasnih ali religioznih ozadjih (Norris 2004, 209). Tudi tu imamo dve nasprotujoči si teoriji, kakšen vpliv ima lahko stopnja homogenosti prebivalstva na volilno udeležbo. Nekatere družbe so močno segmentirane, kjer imajo etnične skupine ločene politične organizacije, izobraževalne institucije in kulturna društva, medtem ko so v drugih družbah etnične skupine integrirane v večinsko kulturo. Etničnost je tako težak koncept za operacionalizacijo in meritev, saj je enodimenzionalen indikator, ki je osnovan na številu in velikosti etničnih skupin v različnih državah nezadosten, razen če lahko izmerimo tudi geografsko razporejenost in stopnjo politizacije teh skupin (Norris 2004, 227).

Cohen (v Geys 2007, 644–645) pravi, da je družbena homogenost predpogoj zadružbeno kohezijo, s povečanjem kohezije pa se povečuje tudi družbena solidarnost in družbeni pritisk, da ljudje volijo. Zato bi morala biti volilna udeležba višja v skupnostih z visoko stopnjo ekonomske ali etnične homogenosti.

Norrisova (2004, 216–217) dodaja, da bi v bolj homogenih družbah (z manj manjšinami) pričakovali višjo volilno udeležbo tudi zaradi difuzne politične podpore³² in z njo povezanega občutka, da državljsani lahko vplivajo na politični proces. Pričakovali bi, da je difuzna podpora pri manjšinah bolj negativna, kot pri večinskem prebivalstvu, tako da je tudi volilna udeležba pri manjšinah manjša.

³² Splošna podpora ureditvi, ki ni odvisna od zadovoljstva z aktualno vlado (Tomšič 2002, 37).

Zimmer (v Geys 2007, 644–645) pa nasprotno trdi, da družbena heterogenost povečuje udeležbo. Razlog za to je, da so možne koristi največje za skupino z največ politične moči, z volitvami pa lahko posameznik poveča politično moč njegove skupine. Mobilizacija več družbenih skupin naj bi spodbujala volilno udeležbo.

3.2.4 Institucionalni dejavniki

Raven volilne udeležbe se med družbami močno razlikuje, tudi med družbami, ki so na relativno podobno ravni socioekonomskega razvoja. Udeležba na volitvah je politično dejanje in ni odvisna samo od socioekonomskih dejavnikov, temveč tudi od institucionalnega in političnega konteksta (Blais in Dobrzynska 1998, 244). Institucionalne ureditve določajo, kdo ima volilno pravico, postopek registracije in lahko predvidevajo tudi obvezno volilno udeležbo. Prav tako definirajo formulo za dodelitev sedežev, ki oblikuje prizadevanja političnih strank za mobilizacijo volivcev po vsej državi, ali pa le na ravni posameznih volilnih enot (Kostadinova 2003, 744).

Institucionalne ureditve oblikujejo spodbude za udeležbo na volitvah. Nekaterim volivcem olajšajo participacijo, medtem ko odvrčajo ali omejujejo druge. Na državljane lahko vplivajo indirektno, saj dajejo različne spodbude za mobilizacijo volivcev (volilne izbire in pomembnost volitev), ali pa direktno, saj oblikujejo stroške in koristi glasovanja na volitvah. Vpliv institucionalnih dejavnikov na stopnjo volilne udeležbe so potrdile številne raziskave (Norris 2013, 60–61).

Nekatere institucionalne ureditve volilno udeležbo veliko bolj spodbujajo, kot druge (Franklin 2004, 28). Empirične raziskave v svetovnem kontekstu so pokazale, da na volilno udeležbo najbolj vplivajo proporcionalna zastopanost z majhnimi volilnimi okraji, redne, vendar razmeroma redke nacionalne volitve in zmerno tekmovalni strankarski sistemi. Volilna udeležba je bila večinoma nižja v državah, kjer so ženske zadnje dobile volilno pravico in kjer je bila zahtevana pismenost, medtem ko starostna meja za pridobitev volilne pravice in uporaba obvezne volilne udeležbe ni imela bistvenega vpliva. Primerjava med utrjenimi demokracijami je pokazala, da širši kontekst institucij na volilno udeležbo vpliva močneje kot specifični dejavniki, kot so registracijski procesi ali predhodno glasovanje, ki so se izkazali za neznačilne. V utrjenih demokracijah se je uporaba mehanizma obvezne volilne udeležbe pokazala kot pomemben dejavnik volilne udeležbe, vendar pa ta povezava ni značilna v širšem svetovnem kontekstu volitev. Razlogi za te razlike so verjetno v

učinkovitosti sankcij za neglasovanje in v kulturnih tradicijah v zvezi s spoštovanjem zakonodaje (Norris 2013, 82).

Hirczy (v Lijphart 1997, 539) pravi, da je tudi brez uvedene obvezne volilne udeležbe v primeru ugodnih institucionalnih spremenljivk volilna udeležba skoraj vsesplošna, kar se kaže na primeru Malte.

Čeprav so institucije pomembne za stopnjo volilne udeležbe, ostaja nejasno, zakaj so pomembne: zaradi tega, ker krepijo in odražajo dolgoročne kulturne navade in tradicije v posamezni družbi, ali pa zato, ker spreminjajo racionalnost, ko se volivci odločajo, ali iti na volitve. Zveza med širšim kulturnim kontekstom in tem, kako volivci dojemajo in tehtajo stroške, izbire in pomembnost volitev, je le slabše razumljena (Norris 2004, 154).

Volilni sistem

Volilni sistem (v ožjem pomenu) je del volilne zakonodaje, ki odloča, kdo je izvoljen, saj volilne glasove pretvarja v poslanske sedeže (Farrell v Fink-Hafner 2005, 31). Razdelitev mandatov je zelo pomembna, saj je od razdelitve odvisna sestava poslanskih skupin v predstavniškem telesu (v parlamentarnih sistemih posledično tudi vlade), kar ima ključen vpliv na delovanje parlamenta in politično življenje v državi nasploh (Grad 2004, 32).

Volilni sistemi se ločujejo po treh osnovnih lastnostih in elementih: volilna formula, velikost volilne enote in volilni prag (Lijphart 2006, 1). V svetu sta uveljavljena predvsem dva osnovna tipa volilnih sistemov: večinski³³ in proporcionalni³⁴ (Grad 2004, 32). Oba sta le skrajna pola, med njima pa so različne rešitve, saj države skušajo prilagoditi volilni sistem svojim potrebam, pri tem pa želijo doseči pozitivne učinke obeh sistemov (Grad 2004, 53). Poznamo

³³ Za večinski volilni sistem je značilno, da se mandati dodelijo samo kandidatom, ki so dobili večino glasov. Poznamo dve temeljni obliki: sistem relativne večine ali enokrožni večinski sistem (tudi »first past the post«, »winner takes all«, »plurality system«), kjer enostavno zmaga kandidat, ki dobi največ glasov. Je najpogosteje uporabljen volilni sistem. V sistemu absolutne večine ali dvokrožnem večinskem sistemu (tudi »two-round«, »run-off«, »second ballot«, »majority system«) pa se v primeru, da v prvem krogu noben kandidat ne dobi absolutne večine, prvouvrščena kandidata pomerita v drugem krogu. Obstaja še alternativno glasovanje, ki pa se ga v praksi skoraj ne uporablja (Grad 2004, 57).

³⁴ Proporcionalni volilni sistem izhaja iz načela, da morajo predstavniški mandati sorazmerno ustrezati dobljenim glasovom na volitvah. Struktura predstavniškega telesa naj bi odražala strukturo družbe. Poznamo glasovanje o kandidatnih listah in sistem enega prenosljivega glasu (Farrell v Krašovec 2007, 89). Proporcionalni volilni sistemiso precej razširjeni, vendar pa se med seboj zelo razlikujejo, predvsem v uporabi različnih formul za prevajanje glasov v predstavniške sedeže (Grad 2004, 60).

še polproporcionalne ali manjšinske³⁵ in kombinirane³⁶ volilne sisteme (Grad 2004, 56). Dejansko pa v praksi ne najdemo dveh držav z enakima volilnima sistemoma³⁷ (Gaber 1996, 30). Za volitve v spodnji dom parlamenta približno polovica držav uporablja večinski volilni sistem, tretjina proporcionalnega, preostale pa kombiniranega (Norris 2004, 40).

Številne raziskave so pokazale povezavo med vrsto volilnega sistema in volilno udeležbo, ki je višja pri proporcionalnih volilnih sistemih. Ta vzorec je viden pri uveljavljenih demokracijah, čeprav so natančni razlogi za to razmerje nejasni (Norris 2013, 65).

Sistemi, ki temeljijo na sorazmernosti so videni kot pravičnejši: proporcionalni sistemi naj bi bili bolj »enakopravni« kot večinski sistemi, saj vsak glas šteje pri končni dodelitvi sedežev različnim strankam in posledično pri izbiri zmagovalca, ki sestavlja vlado, medtem ko je v večinskih volilnih sistemih vrednotenje posameznega glasu manjše, saj so glasovi za kandidate oz. stranke, ki ne zmagajo, popolnoma izgubljeni³⁸ (Evans 2004, 157).

V velikih modernih demokracijah je malo verjetno, da bo en glas odločilen pri oblikovanju končnega izida. Kljub temu nekateri volilni sistemi dvignejo potencialno odločilnost marginalnega glasu. Čeprav vsi volilni sistemi dajejo nesorazmerno prednost največji stranki, dajejo proporcionalni najbolj sorazmerne rezultate (Kostadinova 2003, 744). Večinski sistemi zahtevajo od manjših strank veliko več glasov, da dosežejo določeno stopnjo zastopanja v parlamentu, kar znižuje koristi glasovanja za podpornike teh strank. Večja, kot je nesorazmernost, večja je verjetnost, da bodo glasovi za te stranke izgubljeni. Zato bi pričakovali, da bo v takšnih sistemih volilna udeležba manjša (Jackman 1987, 407–408). V večinskih sistemih so nekateri »varni sedeži«, kjer je zelo malo možnosti, da se zamenja predstavnik, oddani že pred volivami. Tudi v tem primeru so vsi glasovi za ostale predstavnike izgubljeni (Norris 2013, 65).

³⁵ Polproporcionalni ali manjšinski volilni sistemi nimajo tipičnih značilnosti niti večinskega niti proporcionalnega sistema. Poznamo sistem omejenega glasovanja, sistem enega neprenosljivega glasu in pomnoženo glasovanje (Grad 2004, 59–60).

³⁶ Za kombinirane volilne sisteme je značilna kombinacija elementov večinskega in proporcionalnega volilnega sistema (Grad 2004, 56). Število kombiniranih sistemov se povečuje od 90. let 20. stol. naprej (Farrell v Fink-Hafner 2005, 32).

³⁷ Lijphart (2006, 7) je v analizi volitev v 27 demokracijah v letih od 1945 do 1990 naštel kar 70 različnih volilnih sistemov.

³⁸ Nekateri najbolj proporcionalni volilni sistemi (npr. Danska, Nemčija in Nizozemska) imajo visoko volilno udeležbo in nizko število izgubljenih glasov; Velika Britanija, kot ena izmed držav z najbolj preprostim volilnim sistemom, pa ima eno slabših volilnih udeležb v zadnjih desetletjih (Farrell 2001, 159).

Večinski sistemi nalagajo visoke ovire majhnim strankam, da si pridobijo zastopanje v parlamentu, zato te verjetno sploh tekmujejo na volitvah. Če pa že tekmujejo, so volivci odvrnjeni od glasovanja zanje, saj imajo malo ali nič možnosti, da dobijo sedež v volilni enoti. Volivci pogosto volijo za stranko, ki ima bolj realistične možnosti za osvojitve sedeža ali zmago na volitvah; včasih celo s taktičnim glasom proti stranki, za katero nočejo, da zmaga (Evans 2004, 157–158).

Duvergerjev zakon pravi, da je v proporcionalnih sistemih več strank, kot v večinskih. Zato v proporcionalnih sistemih bolj verjetno obstaja »prava« stranka, ki jo podpirajo volivci. Lahko gre za manjšo ali obrobno stranko z razpršeno geografsko podporo³⁹. Proporcionalni sistem tem strankam nudi boljše možnosti zastopanja v parlamentu (relativno glede na njihovo velikost), saj vsak glas šteje (razen če gre za marginalne stranke, ki padejo pod parlamentarni prag), zato bodo tekmovalne na volitvah. Volivci imajo večji spekter strank, med katerimi lahko izbirajo in lahko volijo stranko, ki jo podpirajo, saj se jim ni treba zadovoljiti z »najmanj oddaljeno« (Evans 2004, 157–158).

Motivacijske razlage nam zaradi omenjenih razlogov pravijo, da je pri večinskih sistemih spodbuda, da se volivci udeležijo volitev, manjša, kot pri proporcionalnih sistemih (Norris 2013, 65–66).

Obstajajo pa tudi teorije, ki govorijo nasprotno. Slabost proporcionalnih sistemov je, da so prezapleteni. Volivci tako ne vedo, kaj točno bo pomenil njihov glas in kako se izračuna končni volilni izid, kar vzpodbuja izgubljene glasove in znižuje volilno udeležbo. *»Konec koncev je lažje razumeti, kako je bil izvoljen politik, ki je dobil največ vseh glasov, kot pa kako je stranka dobila določeno število sedežev po modificirani Saint-Laguëjevi formuli«* (Farrell 1998, 158–159).

Udeležba je višja v proporcionalnih sistemih zaradi kombinacije treh razlogov: prvič, proporcionalni sistemi so bolj pravični, zato se ljudje počutijo manj odtujeni in so bolj nagnjeni k glasovanju; drugič, proporcionalni sistemi povečajo število strank in širijo raznolikost možnosti, za katere se lahko volivci odločijo; tretjič, proporcionalni sistem naredi volitve bolj tekmovalne, saj ima več strank možnost, da osvoji vsaj en sedež, kar povzroči strankarsko mobilizacijo po celotni državi (Blais in Dobrzynska 1998, 244–245). Trije razlogi

³⁹ V proporcionalnih sistemih tudi te stranke bolj verjetno sprožijo močnejšo kampanjo in mobilizirajo volivce celo na območjih, kjer so šibke, kar tudi spodbuja volilno udeležbo (Evans 2004, 158).

torej napovedujejo višjo udeležbo v proporcionalnih sistemih: pravičnejši sistem, bolj tekmovalne volitve in večja izbira strank. Podatki kažejo, da prva dva spodbujata udeležbo, pri zadnjem pa je odnos negativen: proporcionalni sistem redko proizvaja enostrankarske večinske vlade, kar rahlo zmanjšuje udeležbo. Proporcionalni volilni sistem ima torej tako pozitivne, kot negativne učinke, skupni učinek pa je rahlo pozitiven (Blais in Dobrzynska 1998, 250–251).

Empirične raziskave so pokazale, da je volilna udeležba v proporcionalnih volilnih sistemih od 9 do 12 odstotnih točk višja, kot v večinskih⁴⁰ (Lijphart 1997, 535).

Norrisova (2004, 161–162) je v analizi parlamentarnih volitev v 32 državah v 90. letih 20. stoletja ugotovila, da je volilna udeležba povprečno za okoli 10 odstotnih točk višja v proporcionalnih sistemih, kot v večinskih. Podoben vzorec se je pokazal tudi, ko je analizo razširila na 164 držav. Povprečna udeležba je najvišja v državah s proporcionalnim volilnim sistemom (sistem glasovanja o kandidatnih listah in sistem enega prenosljivega glasu), precej podobna pa je v večinskih (relativnih in absolutnih) in polproporcionalnih sistemih, povprečno okoli 7,5 do 11 odstotnih točk nižja kot v proporcionalnih. Ugotovitve kažejo, da tip volilnega sistema ima vpliv na volilno udeležbo, a se bistvene razlike kažejo med proporcionalnimi volilnimi sistemi in vsemi ostalimi (Norris 2013, 66).

Tudi Blais (2000, 29) pravi, da se pomembna razlika kaže med proporcionalnimi volilnimi sistemi (vključeni tudi mešani sistemi z korektivnim mehanizmom) in ostalimi. Zato bi lahko trdili, da ni pomemben volilni sistem sam, pač pa stopnja neproporcionalnosti, ki jo proizvaja⁴¹. Lijphart (v Hague in drugi 1998, 102) pravi, da je proporcionalnost bolj odvisna od velikosti volilne enote, kot pa od samega volilnega sistema. Vendar pa disproporcionalnost nima vpliva v neproporcionalnih sistemih, saj je v teh odvisna bolj od distribucije glasov, kot pa od mehanike volilnih zakonov.

⁴⁰Blais in Carty (v Blais 2000, 20) sta v analizi 509 volitev v 20 državah ugotovila, da je volilna udeležba v sistemih relativne večine nižja za povprečno 7 odstotnih točk, v sistemih absolutne večine pa za povprečno 5 odstotnih točk od proporcionalnih sistemov. Blais (2000, 23–32) je v analizi 324 demokratičnih parlamentarnih volitev v 91 državah med leti 1972 in 1995 ugotovil, da proporcionalni volilni sistem povprečno zviša volilno udeležbo za 3 odstotne točke. Blais, Massicotte in Dobrzynska (v Blais in drugi 2003, 1) pa so z raziskavo na primeru 151 volitev v 61 demokratičnih državah ugotovili, da je volilna udeležba ob proporcionalnem volilnem sistemu višja za okoli 5,5 odstotnih točk. Norrisova (1997, 308) je v raziskavi povezanosti volilnega sistema in volilne udeležbe v 53 razvitih demokracijah ugotovila, da je bila volilna udeležba v državah z večinskim volilnim sistemom v povprečju 65 %, v mešanih oz. polproporcionalnih 71 % in v proporcionalnih 76 %.

⁴¹ Obstaja ogromno variacij proporcionalnih volilnih sistemov, ki se zelo razlikujejo v stopnji reprezentacije manjših političnih strank (Blais in Massicotte v Blais 2000, 29).

Obvezna volilna udeležba

Vpliv obvezne volilne udeležbe na stopnjo dejanske volilne udeležbe je jasen. Če je glasovanje zakonska obveznost, z morebitnimi globami ali omejitvami nekaterih državljanskih pravic, potem ljudje bolj verjetno glasujejo, čeprav tega nočejo (Evans 2004, 159).

Lijphart (1997, 537) pravi, da je obvezna volilna udeležba najmočnejši institucionalni dejavnik volilne udeležbe: je edini institucionalni mehanizem, ki lahko sam doseže, da se stopnja volilne udeležbe dvigne na 90 odstotkov ali več⁴² (Hill in Louth 2004, 2).

Poleg višje volilne udeležbe pa ima obvezna volilna udeležba tudi druge posledice: večja je legitimnost izvoljenih posameznikov (Krašovec 2007, 33), zmanjšana je vloga denarja v politiki, saj ob vsesplošni udeležbi niso potrebna velika sredstva za mobilizacijo volivcev in volilno kampanjo. Volitve so zato cenejše, bolj poštene in bolj reprezentativne (Lijphart 1997, 539).

Obvezna volilna udeležba ima očiten vpliv na volilno udeležbo, čeprav je dejanski učinek odvisen od tega, kakšni so predpisi in sankcije za neudeležbo, ter kako strogo se izvršujejo v praksi (Norris 2013, 74–75). Glede na (ne)obveznost volilne udeležbe lahko države razvrstimo v tri skupine (Massicotte in drugi 2004, 34): države z obvezno volilno udeležbo, kjer je neudeležba kaznovana v skladu z zakonodajo; države z obvezno volilno udeležbo, brez predvidenih sankcij za neudeležbo ali pa se sankcije ne izvajajo; in države s prostovoljno volilno udeležbo.

Blais (2000, 44) je ugotovil, da je v državah z obvezno volilno udeležbo na volitvah največji dejavnik volilne udeležbe prav grožnja s sankcijami, saj se ob neudeležbi stroški zelo zvišajo. Veliko volivcev pravi, da se ne bi udeležili volitev, če ne bi bili k temu pravno zavezani (Hirczy v Krašovec 2007, 33). Zgolj simbolična obveznost volilne udeležbe torej ne zadošča in na volilno udeležbo nima vpliva (Blais in drugi 2003, 8).

Da obvezna volilna udeležba tudi dejansko poveča volilno udeležbo, so potrdile skoraj vse študije udeležbe v zahodnih demokracijah (Blais 2005, 112–113). Lijphart (1997, 537) pravi, da so različne empirične analize pokazale, da je volilna udeležba v državah z obvezno volilno

⁴²Ena izmed prvih držav, ki je uvedla obvezno volilno udeležbo, je bila Avstralija. Po implementaciji obvezne volilne udeležbe se je udeležba v Avstraliji zvišala iz povprečno 47 % na povprečno 91 %. Tudi v Belgiji in na Nizozemskem⁴² je v času implementiranega obveznega glasovanja udeležba konsistentno dosegala 90 % in več (Hill in Louth 2004, 5–6).

udeležbovišja za okoli 7 do 16 odstotnih točk⁴³. Gratchewa (v Krašovec 2007, 33) pa ugotavlja, da je v državah, ki imajo obvezno volilno udeležbo in izvajajo predvidene sankcije, volilna udeležba za 15 odstotnih točk višja od držav, ki nimajo uvedene obvezne volilne udeležbe.

Norrisova (2004, 168–170) je v analizi parlamentarnih volitev v 164 državah v 90. letih 20. stoletja ugotovila, da je volilna udeležba v državah z obvezno volilno udeležbo za dobrih 5 odstotnih točk višja kot v državah brez obvezne volilne udeležbe; od tega imajo v starih demokracijah države z obvezno volilno udeležbo za 14 odstotnih točk višjo volilno udeležbo od držav brez obvezne volilne udeležbe; v novih demokracijah za 2 odstotni točki; in v nedemokracijskih državah za 3 odstotne točke. V volilnih demokracijah pa je ravno nasprotno: V državah, ki nimajo uvedene obvezne volilne udeležbe, je bila ta višja za dobrih 6 odstotnih točk. Poznamo več razlogov za takšne rezultate: a) v starih demokracijah so lahko volilni zakoni strožji, kar pomeni da so registracijski procesi bolj učinkoviti, tako da je spodbuda za volivce, da se udeležijo volitev, večja; b) učinek obvezne volilne udeležbe je večinoma odvisen od širših družbenih norm o zaželenosti uboganja zakona in oblasti, te norme pa so močnejše v uveljavljenih demokratičnih državah; c) za nove demokracije je značilna nizka volilna udeležba, kar pomeni, da je v teh državah več možnosti za uvedbo zakonodaje, ki spodbuja volilno udeležbo - vendar pa se ta zakonodaja brez stroge implementacije izkaže za neučinkovit instrument. To je vidno tudi v analizi Norrisove, saj volilna udeležba v državah, ki strogo izvajajo predvidene sankcije, presega 95 odstotkov; v državah, kjer pa se sankcije ne izvajajo oz. niso predvidene, pa volilna udeležba ni bila višja od držav brez uvedene obvezne volilne udeležbe. Ta vzorec nam pomaga razumeti razlike v vplivu obvezne volilne udeležbe med različnimi političnimi sistemi in kaže na potrebo po previdnosti pri posploševanju delovanja obvezne volilne zakonodaje.

Teoretično bi pričakovali, da imajo ob vpeljani obvezni volilni udeležbi pri visoki udeležbi ostali faktorji manjši učinek na udeležbo (Powell 1986, 24).

Pogostost volitev

⁴³Franklin je v analizi parlamentarnih volitev v 29 državah med leti 1960 in 1995 ugotovil, da obvezna volilna udeležba zviša volilno udeležbo za okoli 11 odstotnih točk (Franklin 2004, 15). Tudi Blais (2000, 23–32) je v analizi 324 demokratičnih parlamentarnih volitev v 91 državah med leti 1972 in 1995 ugotovil, da obvezna volilna udeležba povprečno zviša volilno udeležbo za 11 odstotnih točk.

Pogostost volitev naj bi bil tudi pomemben dejavnik, ki vpliva na volilno udeležbo, saj pogostejše volitve zvišujejo stroške za volivce in lahko povzročijo »volilno utrujenost«. To se kaže na primeru Švice in ZDA⁴⁴, ki se pogosto omenjata kot državi s pogostimi volitvami na več ravneh, vključno z množično uporabo referendumov in ljudskih iniciativ, za obe pa je značilna ravno izjemno nizka stopnja volilne udeležbe med zahodnimi demokracijami (Norris 2013, 68).

V nekaterih državah se parlament le deloma spreminja⁴⁵, različno dolgi pa so tudi mandati zakonodajnega telesa⁴⁶, kar ima za posledico različno dolga obdobja med volitvami v posameznih državah (Gaber 1996, 25). Bolj, kot so pogoste volitve, manjša naj bi bila volilna udeležba (Dalton in drugi 2003, 257).

Norrisova (2004, 164–165) je v analizi parlamentarnih volitev v 32 državah v 90. letih 20. stoletja ugotovila močno, negativno, statistično značilno zvezo med pogostostjo volitev in volilno udeležbo, kar je močan pojasnjevalni dejavnik pri državah kot sta Švica in ZDA, ki sta eni najbogatejših in najbolj razvitih držav na svetu, vendar je za njiju značilna relativno nizka stopnja volilne udeležbe.

Ostali institucionalni dejavniki

Zgodovinsko je bil postopek registracije volivcev pogosto glavna ovira za udeležbo. Mnoge volivce, ki so bili pripravljeni glasovati na volitvah, lahko zapleteni, časovno zamudni ali veliko predčasni postopki registracije odvrnejo od glasovanja (Evans 2004, 149). Stroški registracije so pogosto višji od stroškov udeležbe na volitev (Lijphart 1997, 535). Večina držav ima danes sisteme, ki omogočajo razmeroma enostavno in učinkovito samodejno registracijo vseh volivcev z volilno pravico⁴⁷ (Evans 2004, 150).

Jackman (1987, 405) pravi, da enodomnost parlamenta, zagotavlja jasnejšo povezavo med volitvami in zakonodajalcem. Ob dvodomnem parlamentu ima spodnji dom manj moči, torej

⁴⁴ Med razvitimi demokracijami le v Švici in ZDA volivci pridejo povprečno več kot enkrat letno na volišča: več kot petkrat letno v Švici (LeDuc in drugi v Franklin 2004, 98) in več kot dvakrat letno v ZDA (Boyd v Franklin 2004, 98).

⁴⁵ Na primer: v Argentini se polovica spodnjega doma zamenja vsaki dve leti (Gaber 1996, 25).

⁴⁶ Danes večina držav pozna štiri ali petletni mandat (spodnjega doma), izjemoma pa poznajo države tudi dvoletni (ZDA), troletni (Avstralija, Filipini, Mehika in Salvador) ali šestletni (Alžirija in Liberija) mandat (Gaber 1996, 25).

⁴⁷ ZDA je ena redkih držav, kjer registracija zahteva pobudo s strani volivcev. Različne raziskave (Franklin 2004, 99; Wolfinger in Rosenstone v Norris 2013, 25; Powell 1986, 35) so pokazale, da bi avtomatična registracija volivcev v ZDA zvišala volilno udeležbo za okoli 5 do 15 odstotnih točk.

so volitve manj pomembne. Dvodomnost parlamenta naj bi zato zniževala volilno udeležbo, medtem ko jo enodomen parlament zvišuje.

Manjši ukrepi, ki spodbujajo glasovanje, kot na primer glasovanje vnaprej, preko pošte ali preko pooblaščenca⁴⁸ in načrtovanje volitev za konec tedna namesto na delovne dni, lahko tudi prinesejo majhno, vendar pa odločilno spodbudo za udeležbo (Lijphart 1997, 536). Med vikendom imajo volivci več časa, da gredo oddati svoj glas, tako da naj bi bila udeležba višja. Vendar pa lahko volitve med vikendom tudi znižajo udeležbo, saj je lahko za volivce prosti čas privlačnejši od državljske dolžnosti⁴⁹ (Massicotte in drugi 2004, 117).

Tudi starostna meja za pridobitev volilne pravice se razlikuje od države do države. Danes je v večini držav starostna meja 18 let⁵⁰. V večini držav mladi manj verjetno volijo od starejših, saj so manj izpostavljeni politiki. Zato bi v državah z manjšo starostno mejo pričakovali tudi manjšo volilno udeležbo⁵¹ (Wolfinger in Rosenstone v Blais 2000, 26).

Verjetnost, da bodo državljani glasovali se spreminja glede na strukturne spodbude, ki jih srečujejo. Kot vidimo, naj bi poleg institucionalnih dejavnikov volilno udeležbo vplivali tudi drugi administrativni ukrepi, ki vplivajo na to, kako enostavno je glasovati. Takšni ukrepi znižujejo volilne stroške in spodbujajo volilno udeležbo (Blais in drugi 2003, 1). Če imajo državljani spodbude za glasovanje, bodo glasovali; kadar pa se pojavijo ovire za glasovanje, volilna udeležba trpi. Udeležba je nizka, ko zakonodaja preprečuje ali aktivno odvrča velike skupine ljudi od glasovanja (Jackman 1987, 419). Volivce lahko od glasovanja odvrnejo veliko bolj resne ovire, saj se v nekaterih državah soočajo z grožnjami ustrahovanja, nasilja in prisile na volilnih mestih (Norris 2013, 61–62).

3.2.5 Politični dejavniki

Pomembnost ali moč volitev

⁴⁸Blais, Massicotte in Dobrzynska (v Blais in drugi 2003, 1) so z raziskavo na primeru 151 volitev v 61 demokratičnih državah ugotovili, da je volilna udeležba za okoli 10 odstotnih točk višja v državah, kjer je možno glasovanje vnaprej, preko pošte ali pooblaščenca.

⁴⁹Empirične raziskave so dvoumne: Franklin (2004, 15) je v analizi parlamentarnih volitev v 29 državah med leti 1960 in 1995 ugotovil, da je volilna udeležba je do 6 odstotnih točk višja na dela proste dni, kot na delavnike, glasovanje po pošti pa udeležbo poviša za 4 odstotne točke. Blais, Dobrzynska in Massicotte (v Massicotte in drugi 2004, 117) pa tega učinka v raziskavi, ki je vključila 61 držav, niso zaznali.

⁵⁰V ostalih državah je starostna meja od 16 do 21 let (Norris 2013, 73).

⁵¹Blais in Dobrzynska (1998, 246) sta potrdila, da je volilna udeležba nižja za skoraj dve odstotni točki, kadar se starostna meja spusti za eno leto. Ob znižanju starosti z 21 na 18 let, se je udeležba znižala za kar 5 odstotnih točk. Druge raziskave pa so pokazale, da starostna meja ni povezana z volilno udeležbo, najverjetneje zato, ker ima večina demokracij danes relativno podobno starostno omejitev (Norris 2013, 73).

Volilna kampanja, zaupanje v vlado⁵², politična vprašanja, osebnosti politikov in pomembnost volitev lahko pozitivno ali negativno spodbudijo volilno udeležbo. Vendar pa je te večino teh vidikov težko izmeriti med različnimi volitvami, državami in celo v eni sami državi, tako da teh dejavnikov ne moremo preveriti. Preverimo lahko le pomembnost volitev (Evans 2004, 159).

Na stopnjo volilne udeležbe naj bi vplivala tudi moč oz. stopnja voljene funkcije. Volilna udeležba je praviloma višja na prvorazrednih volitvah, kot na drugorazrednih⁵³ (Brezovšek 2004, 40), vendar pa moramo ločiti tudi, ali gre za parlamentarne ali predsedniške⁵⁴ volitve. V parlamentarnih sistemih je predsednik vlade izbran v parlamentu in je lahko razrešen z nezaupnico; v predsedniških sistemih pa je predsednik vlade izvoljen na volitvah za časovno določen mandat in ni odvisen od parlamenta. Volitve so bolj pomembne, kadar gre za volitve močne izvršne oblasti, ne pa tiste, ki si izvršno oblast deli s predsednikom (polpredsedniški sistemi), ali pa je celo podrejena močnemu predsedniku (parlamentarne volitve v predsedniških sistemih). Teorija racionalne izbire pravi, da bo volivec imel večjo motivacijo voliti na bolj pomembnih volitvah, kjer bo njegov glas bolj štel pri sestavi vlade (Norris 2004, 163–164).

V državah s predsedniškimi sistemi, kjer volitve za predsednika in v parlament ne potekajo sočasno, bo več ljudi verjetno glasovalo na predsedniških, kot na parlamentarnih volitvah; ravno obratno pa v parlamentarnih sistemih. Če volitve potekajo sočasno, potem bistvene razlike v stopnji udeležbe med volitvami ni. Empirične raziskave na splošno kažejo, da je volilna udeležba na predsedniških volitvah bistveno višja, kot na parlamentarnih (Norris 2013, 72–73).

V nekaterih državah parlamentarne volitve nimajo vpliva na oblikovanje izvršilne oblasti, tako da je tam volilna udeležba na parlamentarnih volitvah vedno nizka. Volitve, ki ne odločajo o

⁵² Nizko zaupanje v osrednje institucije predstavniške demokracije, kot sta parlament in pravni sistem, naj bi zmanjševalo volilno udeležbo. Vendar pa lahko domnevamo tudi, da odtujitev od predstavniške demokracije mobilizira državljane, da izrazijo svoje nezadovoljstvo in na volitvah zamenjajo predstavnike v teh institucijah (Citrin in Green v Norris 2013, 98).

⁵³ Prvorazredne volitve odločajo, kdo bo na oblasti in katere javne politike bodo prednostno obravnavane (Schmitt 2005, 38). Ponavadi so prvorazrednje najpomembnejše nacionalne volitve, torej zakonodajne volitve v parlamentarnih sistemih ali predsedniške volitve v državah z močnimi predsedništvii (Norris 2004, 163). Drugorazredne volitve se zaznavajo kot manj pomembne, ker je vložek manjši, npr: subnacionalne, delne ali nadnacionalne volitve (Schmitt 2005, 38).

⁵⁴ Lahko pa gre tudi za drugačno obliko izvoljene oblasti, kot so bile npr. direktne volitve predsednika vlade v Izraelu med leti 1996 in 2001, čeprav gre za parlamentarni sistem (Norris 2004, 163).

dispoziciji izvršne oblasti, volivci vidijo kot manj pomembne. Franklin (2004, 97–100) pravi, da je v Švici ravno zaradi nepomembnosti volitev volilna udeležba tako nizka. Švicarska vlada je »kartel«, v katerem iste stranke formirajo vladajočo koalicijo leto za letom (rotira pa se predsednik vlade), ne glede na rezultat parlamentarnih volitev. Po vpeljavi te ureditve, t.i. »zlatega pravila«, leta 1959, je volilna udeležba v Švici začela progresivno padati. Volitve, ki praktično ne ponujajo nobene izbire, volivci ne dojemajo kot tekmovalne, zato se volitev nima smisla udeležiti. Podobno je v ZDA, kjer stroga delitev oblasti (za razliko od večine ostalih parlamentarnih demokracij) pomeni, da izid parlamentarnih volitev ne določa vladnih politik⁵⁵.

Drugje pa je veliko odvisno od trenutnega stanja strankarskega tekmovanja, ki se lahko zelo spreminja od volitev do volitev. V parlamentarnih sistemih pričakujemo, da ima tip strankarskega sistema velik vpliv na volilno udeležbo (Gray in Caul 2000, 1098). Strankarski sistem izhaja deloma iz institucionalnega okvirja, saj dejavniki, kot je volilni sistem, posredno vplivajo tudi na strankarski sistem (Evans 2004, 158).

Na parlamentarnih volitvah volivci izbirajo med strankami in kandidati. Pričakujemo, da bo udeležba v dobri meri odvisna od izbire, ki je na voljo, ta izbira pa je zelo določena s strankarskim sistemom (Blais in Dobrzynska 1998, 248). Zato lahko za merjenje pomembnosti volitev uporabimo druga merila, povezana s tipom strankarskega sistema: tesnost volitev in fragmentacija strankarskega sistema oz. število strank, ki tekmujejo na volitvah (Millard 2004, 77–78).

Zlasti sta pomembni tesnost tekmovanja in verjetnost, da bo volilni rezultat prinesel pomembne spremembe politik (v povezavi z verjetnostjo za močno, enostrankarsko, večinsko vlado). Tesno tekmovanje, ki lahko prinese spremembe v vladnih politikah motivira tako podpornike kot nasprotnike vlade, da glasujejo na volitvah, prav tako pa se poskuša mobilizirati neodločene volivce (Franklin 2004, 28–29).

⁵⁵V ZDA se kaže velika razlika med udeležbo v primarnih predsedniško-parlamentarnih volitvah in vmesnih »samo« parlamentarnih volitvah (Norris 2004, 164).

Predvidena oz. napovedana tesnost volitev

Predvidena tesnost volitev lahko vpliva na volilno udeležbo, vendar v literaturi ni konsenza o natančni naravi tega razmerja in o tem, kako najbolje oceniti tekmovalnost (Norris 2013, 69).

Zdi se, da bi ob tesnih volitvah državljani čutili veliko večjo spodbudo glasovati, stranke pa večjo spodbudo, da mobilizirajo svoje privrženca, da gredo na volitve. Po teoriji racionalne izbire, je ob tesnejši in nepredvidljivi volilni tekmi bolj verjetno, da bo posameznikov glas odločal o izidu, kot pa če so volitve že vnaprej odločene (Blais 2000, 2). Glas se zdi pomembnejši, koristi za volivca povečane, s tem pa je tudi volilna udeležba višja (Evans 2004, 159).

Tesen volilni izid, pričakovan na podlagi prejšnjih izidov, javnomnenjskih raziskav, ali medijskih komentarjev, pa povzroči tudi intenzivnejše tekmovanje med strankami. Te v mobilizacijo volivcev vložijo več napora, ter v kampanjo vložijo več sredstev, kar ima prav tako za pozitiven učinek na volilno udeležbo (Geys 2007, 647). Razburljiva kampanja in napetost, ki spremljata tesne volitve, ustvarjata interes, ki se prevede v večjo nagnjenost volivcev, da glasujejo (Birch 2003, 65).

Obraten učinek pa imajo takšne volitve, za katere se zdi, da so že vnaprej odločene (Norris 2013, 63). Kjer ima ena stranka veliko večino, volivci dojemajo, da je strankarska politika netekmovalna, tako da racionalno čutijo manjšo potrebo glasovati na volitvah, saj njihov glas ne bo naredil bistvene razlike (Rallings in drugi 1996, 79). Jasni volilni rezultati proizvajajo apatijo in ignoranco med volivci, saj je verjetnost, da bi lahko vplivali na rezultat, neznatna (Kostadinova 2003, 745).

Odstotek razlike med prvouvrščeno in drugouvrščeno stranko je standardni indikator za tesnost volitev⁵⁶. Manjša razlika pomeni bolj tesne volitve (Geys 2007, 647).

Vendar gre tudi pri vplivu tesnosti volitev na udeležbo za vprašljivo predpostavko. Razlika med deležom glasov prvouvrščene in drugouvrščene stranke ni znana dokler niso znani rezultati volitev. Predpostavka je kavzalno na trhljih tleh, saj učinek (volilna udeležba) dobimo pred vzrokom (tesnost volitev). Vendar pa je mogoče trditi, da lahko zaradi javnomnenjskih raziskav, medijskih poročil in analiz, ter same kampanje, dejansko tekmovalnost volitev

⁵⁶Poudariti pa je treba, da s tem izmerimo le celotno sistemsko tekmovalnost. Volitve so lahko zelo tesne na nacionalni ravni, toda netekmovalne na ravni volilnih enot (Blais in Dobrzynska 1998, 249).

predvidimo s pomočjo teh elementov (Evans 2004, 159). Objave rezultatov anket, ki napovedujejo volilne izide, imajo nezanemarljiv učinek. Vpliv na volilne rezultate imajo tako posredno preko usmerjanja predvolilne kampanje, kot neposredno z učinkovanjem na volivce. Seveda pa je ta učinek zelo težko ugotovljen in izmerljiv (Hafner-Fink 1990, 105).

Ni jasno, ali je bolj pomembna razlika v sedežih ali v glasovih, vendar Blais (2005, 120) pravi, da je bolj pomembna razlika v glasovih. Volivci prejmejo več informacij o namerah glasovanja iz predvolilnih anket (ki so ponavadi v odstotkih), prav tako pa imajo mnogi slabo razumevanje, kako so glasovi prevedeni v sedeže. Opozarja pa tudi, da je morda pomembna razlika med dvema tekmujočima koalicijama.

Kot že omenjeno, v primeru da izid volitev nima bistvenega vpliva na vladne politike, tudi tesne volitve ne pomenijo visoke volilne udeležbe (Franklin 2004, 96).

Empirične raziskave o tem dejavniku lahko razdelimo na dve skupini: ex-ante raziskave, ki poskušajo sklepati o vplivu tesnosti volitev na volilno udeležbo z analizo predhodnih volitev in predvolilnih raziskav; ter prevladujoče ex-post raziskave, ki analizirajo dejanski volilni izid (Mueller v Geys 2007, 647).

Empirične raziskave kažejo mešane rezultate. Riker in Ordeshook (v Mueller 1979, 122) sta ugotovila, da je napovedana tesnost volitev pomemben indikator volilne udeležbe, nasprotno pa Williams in Millard (v Millard 2004, 78), ki sta analizirala parlamentarne volitve v novih demokracijah srednje in vzhodne Evrope od leta 1990 do 2002, nista našla statistično značilne povezave med napovedanotesnostjo volilnega rezultata in volilno udeležbo.

Politična (strankarska) fragmentacija

Domneva se tudi povezanost med volilno udeležbo in številom strank na volitvah (Vreg 2000, 184), vendar (podobno, kot pri tesnosti volitev) s teoretičnega vidika v literaturi ni soglasja, ali strankarska fragmentacija povečuje ali zmanjšuje udeležbo (Geys 2007, 649).

Med volilno izbiro in volilnim tekmovanjem obstaja zapleten odnos. Volilno izbiro določajo različne možnosti na glasovnici, razpon strank in število kandidatov. Teorija racionalne izbire predlaga, da večji razpon alternativnih izbir spodbudi več ljudi, da glasujejo. Ta trditev predpostavlja, da široka volilna izbira po celotnem ideološkem spektru pomeni, da se vse družbene skupine bolj verjetno identificirajo s stranko, ki zastopa njihova stališča, preference

in interese, kar pomeni večjo spodbudo, da gredo oddati svoj glas (Colomer v Norris 2013, 69).

Obstajajo pa tudi argumenti, da večja volilna izbira pomeni manjšo volilno udeležbo. Institucionalne ureditve, ki omogočajo volitvam bolj odločilno vlogo pri oblikovanju vlade, ter omogočajo bolj odločne vlade, bi morale povečati volilno udeležbo. Večja stopnja strankarske fragmentacije pomeni manjšo verjetnost za enostrankarsko večinsko vlado, ter večjo verjetnost za koalicijsko vlado. Volivci v večstrankarskih sistemih, ki ustvarjajo koalicijske vlade, neposredno ne izvolijo vlade, pač pa glasujejo za stranke v parlamentu, ki nato izberejo vlado (in politični program), s tem pa uvedejo »dvoumnost in kompromis« na sekundarni ravni, kadar se tvorijo koalicije. To je paradoks večstrankarskih sistemov: čeprav se zdi, da dajejo večstrankarski sistemi volivcu bolj odločilno izbiro, da izbere svojo stranko, mu dejansko ponudijo manj izbire, saj odgovornost izbire vlade prenese na zakonodajalca, nad katerim pa ima zelo malo nadzora med volitvami. Zato imajo volitve manj odločujočo vlogo v večstrankarskih sistemih, kar naj bi odvrnilo državljane od udeležbe (Jackman 1987, 408). Množica strank z majhnimi deleži glasov razprši sistem do te mere, da so glasovi v proporcionalnih sistemih skorajda ničvredni v smislu sestave bodoče vlade (Gray in Caul 2000, 1098).

Kot vidimo, institucionalni dejavniki, kot je volilni sistem, posredno določajo »volilni kontekst« oz. okoliščine, v katerih potekajo volitve. Proporcionalni volilni sistem verjetno predpostavlja večstrankarstvo, ter koalicijsko vlado (že omenjeni Duvergerjev zakon). Izid volitev je manj jasen, še posebej če koalicije niso napovedane že pred volitvami. Tako so lahko volitve z manjšim številom strank v večinskem sistemu, kjer je velika verjetnost, da bo skupni zmagovalec ena sama stranka, bolj privlačne za volivce, ki želijo jasen volilni izid (Evans 2004, 158–159). Vendar so si dejavniki precej nasprotujoči. V večinskih sistemih močno politično tekmovanje povečuje volilno udeležbo, vendar jo volilna nesorazmernost zmanjšuje. Proporcionalni volilni sistemi proizvajajo večstrankarske sisteme⁵⁷ in zmanjšujejo tekmovalnost volitev, kar zmanjšuje volilno udeležbo, vendar pa jo sama proporcionalnost zvišuje (Brezovšek 2004, 41). Vendar pa so volilni sistemi le eden izmed številnih vplivov na število parlamentarnih strank (Lijphart v Hague in drugi 1998, 104).

⁵⁷ S tem se ne strinja Rokkan (v Hague in drugi 1998, 103–104), ki pravi, da so družbeni razkoli proizvajali večstrankarske sisteme veliko preden so bili vpeljani proporcionalni volilni sistemi. Ti naj torej ne bi povzročali večstrankarskih sistemov, pač pa so bili vpeljani predvsem zato, ker so edini volilni sistemi, ki lahko zadovoljijo različne interese v razdeljenih družbah.

Še en protiargument je, da se ob večjem številu strank poveča kompleksnost sistema, tako da imajo volivci več težav, da izberejo pravo stranko. To poveča stroške informacij za volivca, kar zniža verjetnost, da bo glasoval na volitvah (Blais 2000, 30).

Večje število strank naj bi zato zmanjševalo volilno udeležbo⁵⁸, na volitvah, v katerih ena stranka dobi večino sedežev, pa bi morala biti udeležba višja (Blais in Dobrzynska 1998, 248–249).

Skoraj vse empirične raziskave so pokazale šibko zvezo med številom strank in volilno udeležbo. Zdi se, da ljudje niso bolj nagnjeni k glasovanju, kadar imajo na voljo več možnosti, ter da strankarska mobilizacija nima vpliva. Vendar tudi razlaga, da večje število strank zmanjšuje udeležbo, ker proizvajajo koalicijske vlade, ni empirično podprta (Blais 2005, 118). Če šteje pomembnost volitev, potem bi morali preveriti (pričakovano) prisotnost koalicijskih pogodb po volitvah. Ključna razlika se lahko kaže med volitvami, ki proizvajajo enostrankarske večinske vlade (ki so odločujoče) in volitvami, ki proizvajajo manjšinske ali koalicijske vlade (Blais 2005, 118).

Alternativno razlago ponuja Norrisova, ki pravi, da bi med številom političnih strank in ravnimi volilne udeležbe bi pričakovali linearno ukrivljeno razmerje. Več strank, ki tekmuje za sedeže hkrati povečuje volilno izbiro, a tudi zmanjšuje volilno odločilnost. Vzorci volilnega tekmovanja se lahko merijo na različne načine, vendar je delež glasov za največjo stranko preprost in učinkovit kazalnik. Empirične raziskave kažejo, da so tako za sistem predominantne stranke, kot fragmentirani strankarski sistem značilne podpovprečne stopnje volilne udeležbe. Potrjeno je bilo krivuljasto razmerje: volilna udeležba je bila najnižja, ko je vodilna stranka prejela 60 % ali več glasov, kar kaže na volitve z predominantno stranko in eno strankarsko vlado z šibko in neučinkovito opozicijo v parlamentu. V takih situacijah je marginalna vrednost vsakega glasu najnižja, zaradi predvidljivega rezultata, tako da stranke vložijo manj napora v mobilizacijo privržencev. Volilna udeležba nato enakomerno narašča z bolj uravnoteženo porazdelitvijo glasov, preden začne spet upadati kadar vodilna stranka dobi 30 odstotkov ali manj glasov, kar kaže na zelo fragmentiran večstrankarski sistem in koalicijsko vlado. Volivci so od glasovanja odvrnjeni v predominantnih enostrankarskih sistemih, kjer ista stranka vlada več zaporednih mandatov, ter je polarizirana in razdrobljena

⁵⁸Blais in Dobrzynska (1998, 249) sta analizirala volilno udeležbo na parlamentarnih volitvah v 91 demokracijah od leta 1972 do 1995 in ugotovila, da se udeležba zniža za 4 odstotne točke, ko se število strank poveča iz 2 na 6; za 2 odstotni točki pa se zniža, ko se število strank poveča iz 6 na 10 strank ali iz 10 na 15 strank.

opozicija ne more učinkovito izzvati. Volivci imajo lahko na razpolago veliko izbiro strank, vendar so te možnosti precej nesmiselne, saj opozicijske stranke v praksi ne morejo izpodriniti vladajočega režima. Volilna udeležba je v povprečju nekoliko nižja od fragmentiranih večstrankarskih sistemov, ki povečujejo volilno izbiro, a hkrati zmanjšujejo odločilnost volilnega izida za sestavo vlade. Volivci lahko izberejo med številnimi možnostmi, izvolijo predstavnike iz manjših in obrobni strank, a imajo njihovi glasovi manj vpliva na sestavo vlade in posledično na politično agendo. Nasprotno je volilna udeležba verjetno višja na volitvah v bolj tekmovalnem strankarskem sistemu. Dve stranki, ki tekmujeta za oblast v enotno parlamentarno vlado ponavadi proizvedeta odločilen volilni izid in redne rotacije vladnih in opozicijskih strank na oblasti (Norris 2013, 70–72).

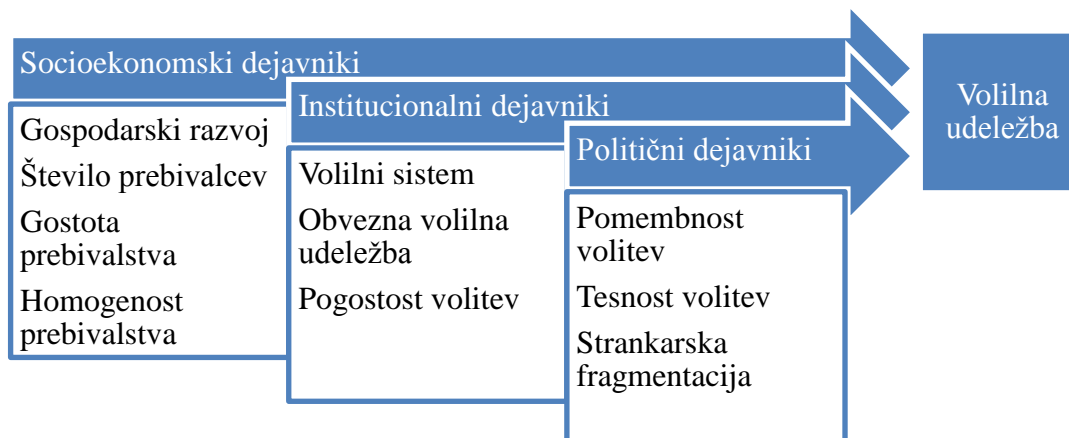
V analizi parlamentarnih volitev v 32 državah v 90. letih 20. stoletja je Norrisova ugotovila statistično značilno povezavo med efektivnim številom političnih strank in volilno udeležbo⁵⁹ (Norris 2004, 166). Analiza 876 parlamentarnih volitev od leta 1945 do 2000 pokaže, da je ta zveza dejansko linearno ukrivljena: volilna udeležba je manjša tako v primeru ekstremne fragmentacije (kjer vodilna stranka osvoji manj od 30 % vseh glasov), kot tudi v primeru ene predominantne stranke (kjer vodilna stranka osvoji več kot 60 % vseh glasov). (Norris 2013, 70–71).

⁵⁹ Treba pa je poudariti, da je ta analiza vključila le omejen razpon strankarskih sistemov (od dvostrankarskega sistema v ameriškem kongresu (ENPP=1,99) do fragmentiranega večstrankarstva v Belgiji (ENPP=9,05). Poznamo namreč tudi enostrankarske sisteme, kjer je opozicija zatrta (npr. Uganda, Zimbabve, Singapur), kot tudi skrajno fragmentirane sisteme (Norris 2004, 166).

4 Model povezanosti

Na podlagi predstavljenih politoloških in socioloških teorij, ter dosedanjih empiričnih ugotovitev o vplivu socioekonomskih, političnih in institucionalnih dejavnikov na volilno udeležbo, smo oblikovali lasten vzročnimodel za pojasnjevanje volilne udeležbe na makro ravni. V modelu so neodvisne spremenljivke posamezni dejavniki volilne udeležbe: torej značilnosti socioekonomskega okolja (gospodarski razvoj, število prebivalcev, gostota prebivalstva, homogenost prebivalstva), institucionalnih določitev (volilni sistem, obvezna volilna udeležba, pogostost volitev) in značilnosti političnega ter strankarskega sistema (pomembnost volitev, tesnost volitev, strankarska fragmentacija) posameznih držav; odvisna spremenljivka pa je volilna udeležba.

Slika 4.1: Model povezanosti med spremenljivkami:



Potek naše empirične raziskave se je začel z analizo vpliva socioekonomskih dejavnikov na volilno udeležbo; v drugem koraku smo k analizi dodali institucionalne dejavnike, ki smo jih kontrolirali s socioekonomskimi; v tretjem koraku pa smo dodali še politične dejavnike, ki smo jih kontrolirali z socioekonomskimi in institucionalnimi dejavniki.

4.1 Operacionalizacija spremenljivk

Za empirično analizo smo uporabili podatke iz različnih baz: podatke o volilni udeležbi, volilnem sistemu, obvezni volilni udeležbi in pogostosti volitev smo pridobili iz podatkovne baze Mednarodnega inštituta za demokracijo in pomoč pri volitvah (International IDEA 2015); podatke o gospodarskem razvoju, številu prebivalcev, ter gostoti in homogenosti prebivalstva iz podatkovne baze Svetovne banke (World Bank 2015); podatke za izračun tesnosti volitev in strankarske fragmentacije iz podatkovne baze Interparlamentarne unije

(IPU Parline 2015); podatke o političnem sistemu oz. pomembnosti volitev pa iz podatkovne baze Mreže volilnega znanja (ACE Electoral Knowledge Network 2015); podatke za razdelitev držav glede na značilnost demokracije pa z podatkovne baze Freedom House (Freedom House 2015).

Našo odvisno spremenljivko, volilno udeležbo smo merili kot delež volivcev, ki so oddali svoj glas, od vseh registriranih volivcev (način vote/registered); le za ZDA smo uporabili delež glasov od vsega prebivalstva, ki je starejše od starostne meje volilne pravice, ne glede na to, če imajo volilno pravico oz. so registrirani (vote/VAP).

Indikator gospodarske razvitosti je bruto domači proizvod (BDP) v paritetah kupne moči na prebivalca. Indikator za število prebivalcev je število prebivalcev posamezne države v letu, ko potekajo volitve. Indikator za gostoto prebivalstva je delež prebivalstva, ki živi v urbanem okolju. Indikator za homogenost prebivalstva je Ginijev koeficient. Gre za merilo neenakomerne porazdelitve dohodka ali premoženja. Definiran je med 0 in 1, pri čemer nižji koeficient pomeni bolj homogeno porazdelitev, višji koeficient pa bolj heterogeno porazdelitev dohodka ali premoženja (World Bank 2015).

Indikator za volilni sistem jedihotonomna spremenljivka, kjer vrednost 1 pomeni proporcionalne volilne sisteme (vključeni tudi mešani sistemi s korektivnim mehanizmom), vrednost 0 pa druge volilne sisteme, ki niso proporcionalni. Tudi za obvezno volilno udeležbo smo uporabili dihotonomno spremenljivko, kjer vrednost 1 pomeni obvezno volilno udeležbo, vrednost 0 pa prostovoljno volilno udeležbo. Indikator za pogostost volitev je število parlamentarnih, predsedniških, regionalnih, lokalnih (v kolikor so te potekale po celotni državi) in evropskih volitev, ter referendumov na nacionalnem nivoju, v petletju pred posameznimi volitvami. Ta indikator je omejen, saj zanemarja npr. nadomestne ali lokalne volitve, ki potekajo samo v določenih občinah, ter referendume na lokalnem nivoju.

Indikator za pomembnost volitev je spremenljivka, kjer vrednost 1 izraža, da gre za volitve v parlamentarnem sistemu, vrednost 0,5 izraža volitve v polpredsedniškem sistemu, vrednost 0 pa izraža volitve v predsedniškem sistemu. Indikator za tesnost volitev je razlika (v odstotkih vseh glasov) med prejetimi glasovi prvouvrščene in drugouvrščene stranke na volitvah. Potrebno je izpostaviti, da merimo le tesnost volitev na področju celotne države. Tesnost volitev je lahko popolnoma drugačna v posameznih volilnih enotah. Indikator strankarske fragmentacije pa bomera efektivnega števila političnih strank (ENPP), ki sta jo razvila Laakso

in Taagepera. Mera ne šteje le števila strank v parlamentu, pač pa tudi relativno velikost vsake (Laakso in Taagepera v Norris 2004, 83).

5 Empirična analiza

Kljub temu, da smo našo empirično analizo želeli opraviti na čimvečjem vzorcu držav, smo se zaradi nedostopnosti potrebnih podatkov za empirično analizo omejili na vzorec 387 parlamentarnih volitev v 125 državah v obdobju od leta 2000 do 2015. Volilna udeležba v našem vzorcu se med posameznimi državami precej razlikuje: od 28,4 odstotka na volitvah v Salvadorju leta 2003, do 95,7 odstotka na Malteških volitvah istega leta; povprečna volilna udeležba pa je dobrih 68 odstotkov.

Najprej smo testirali linearno povezanost med posameznimi neodvisnimi spremenljivkami in volilno udeležbo, za kar smo uporabili Pearsonov koeficient korelacije. Kot lahko vidimo v spodnji tabeli, na volilno udeležbo statistično značilno pozitivno vplivajo gospodarski razvoj, gostota prebivalstva, obvezna volilna udeležba in pomembnost volitev; negativno pa vpliva število prebivalcev in pogostost volitev. Gre za dokaj šibke povezave, najmočnejše pa vpliva obvezna volilna udeležba.

Tabela 5.1: Korelacija med neodvisnimi spremenljivkami in volilno udeležbo

	Volilna udeležba
Gospodarska razvitost	0,228***
Število prebivalcev	-0,140**
Gostota prebivalstva	0,177***
Homogenost prebivalstva	-0,081
Volilni sistem	0,050
Obvezna volilna udeležba	0,299***
Pogostost volitev	-0,231***
Pomembnost volitev	0,118*
Tesnost volitev	0,003
Strankarska fragmentacija	0,030

Legenda: *** sig < 0,0005, ** sig < 0,01, * sig < 0,05; n=387.

Nadaljevali smo z analizo vpliva sklopov dejavnikov na volilno udeležbo. Najprej smo analizirali vpliv socioekonomskih dejavnikov na volilno udeležbo. Regresijska analiza je pokazala, da gospodarska razvitost pozitivno vpliva na volilno udeležbo, večje število prebivalcev pa negativno vpliva na volilno udeležbo. Regresijski model je statistično značilen, vendar pa socioekonomski dejavniki pojasnijo le 7,9 odstotka variance volilne udeležbe.

Tabela 5.2: Regresijska analiza: socioekonomski dejavniki volilne udeležbe

Neodvisne spremenljivke	Stand. reg. koef. (β)
Gospodarska razvitost	0,229**
Število prebivalcev	-0,137**
Gostota prebivalstva	0,074
Homogenost prebivalstva	0,069
$R^2 = 0,079$	
$F = 8,168***$	

Legenda: *** sig < 0,0005, ** sig < 0,01, * sig < 0,05; n = 387

Socioekonomskim dejavnikom smo dodali še institucionalne. Regresijska analiza je pokazala, da na volilno udeležbo poleg gospodarske razvitosti statistično značilno vplivata tudi obvezna volilna udeležba (pozitivno) in pogostost volitev (negativno); število prebivalcev pa po vključitvi institucionalnih dejavnikov izgubi statistično značilen vpliv na volilno udeležbo. Tudi ta regresijski model je statistično značilen, socioekonomski in institucionalni dejavniki pa skupaj pojasnijo 20,9 odstotka variance volilne udeležbe.

Tabela 5.3: Regresijska analiza: socioekonomski in institucionalni dejavniki volilne udeležbe

Neodvisne spremenljivke	Stand. reg. koef. (β)
Gospodarska razvitost	0,226**
Število prebivalcev	-0,066
Gostota prebivalstva	0,067
Homogenost prebivalstva	-0,041
Volilni sistem	0,014
Obvezna volilna udeležba	0,232***
Pogostost volitev	-0,272***
$R^2 = 0,209$	
$F = 14,287***$	

Legenda: *** sig < 0,0005, ** sig < 0,01, * sig < 0,05; n = 387

Socioekonomske in institucionalne dejavnike smo kontrolirali še s političnimi dejavniki. Regresijska analiza je pokazala, da je statistično značilen napovednik volilne udeležbe poleg gospodarske razvitosti, obvezne volilne udeležbe in pogostosti volitev tudi pomembnost volitev; ostali dejavniki pa na volilno udeležbo ne vplivajo statistično značilno. Regresijski model je statistično značilen, vendar pa pojasni le 22,6 odstotka variance volilne udeležbe, tako da je zunanjih nepojasnjenih vplivov kar 77,4 odstotka. Kot lahko vidimo, sta najmočnejša dejavnika volilne udeležbe obvezna volilna udeležba, ter pogostost volitev.

Tabela 5.4: Regresijska analiza: socioekonomski, institucionalni in politični dejavniki volilne udeležbe

Neodvisne spremenljivke	Stand. reg. koef. (β)
Gospodarska razvitost	0,200**
Število prebivalcev	-0,060
Gostota prebivalstva	0,740
Homogenost prebivalstva	0,006
Volilni sistem	0,005
Obvezna volilna udeležba	0,278***
Pogostost volitev	-0,247***
Pomembnost volitev	0,151**
Tesnost volitev	0,053
Strankarska fragmentacija	0,015
$R^2 = 0,226$	
$F = 10,974***$	

Legenda: *** sig < 0,0005, ** sig < 0,01, * sig < 0,05; n = 387

Glede na značilnost demokracije smo države razdelili na liberalne demokracije, volilne demokracije in navidezne demokracije. Regresijska analiza nam pokaže, da na volilno udeležbo v liberalnih demokracijah statistično značilno vplivajo gospodarska razvitost, gostota prebivalstva, obvezna volilna udeležba, pogostost volitev in pomembnost volitev. Gre za statistično značilen regresijski model, s katerim lahko pojasnimo 32,8 odstotka variance volilne udeležbe. Podobne ugotovitve je v analizi demokratičnih parlamentarnih volitev dobil tudi Blais (2000, 23–32), ki pa je poleg teh dejavnikov ugotovil še značilen pozitiven vpliv višje stopnje pismenosti, večje stopnje proporcionalnosti volilnega sistema, manjše starostne meje za pridobitev volilne pravice, manjšega števila strank, tekmujočih na volitvah in manjše velikosti prebivalstva; slednji dejavnik se v naši analizi izkaže kot neznačilen. Na volilno udeležbo v volilnih demokracijah statistično značilno vpliva le gospodarska razvitost, regresijski model pa pojasnjuje dobrih 20 odstotkov variance volilne udeležbe. Opozoriti je potrebno, da nam v navideznih demokracijah zelo upade število analiziranih primerov, kar zmanjšuje zanesljivost ocenjevanja regresijskega modela. Z našim regresijskim modelom volilne udeležbe v navideznih demokracijah ne moremo pojasniti, saj ni statistično značilen, pojavi pa se tudi visoka stopnja multikolinearnosti med neodvisnimi spremenljivkami.

Tabela 5.5: Regresijska analiza: dejavniki volilne udeležbe glede na značilnost demokracije

Neodvisne spremenljivke	Stand. reg. koef. (β)		
	Liberalne	Volilne	Navidezne
Gospodarska razvitost	0,203**	0,290*	-0,722
Število prebivalcev	-0,040	0,093	-0,8
Gostota prebivalstva	0,115*	-0,088	1,493
Homogenost prebivalstva	0,072	-0,044	1,47
Volilni sistem	0,063	-0,113	1,171
Obvezna volilna udeležba	0,342***	0,222	1,89
Pogostost volitev	-0,241***	-0,047	-0,208
Pomembnost volitev	0,323***	-0,169	1,754
Tesnost volitev	-0,009	-0,067	-0,199
Strankarska fragmentacija	0,019	-0,159	-1,518
R^2	0,328	0,202	0,741
F	13,156***	2,056*	0,857
n	281	92	14

Legenda: *** sig < 0,0005, ** sig < 0,01, * sig < 0,05

Analizirali smo še dejavnike volilne udeležbe glede nazemljepisno-družboslovno razvrstitev držav. V vzhodno evropski skupini nobena država nima uvedene obvezne volilne udeležbe, tako da smo jo izvzeli iz analize. To ima morda velik vpliv na to, da naš regresijski model za Vzhodno Evropo ni statistično značilen, saj se v naši analizi ravno obvezna volilna udeležba največkrat kaže kot značilen dejavnik volilne udeležbe. Naš regresijski model prav tako ni statistično značilen za afriško skupino držav. Na primeru skupine držav Latinske Amerike nam regresijska analiza pokaže visok, statistično značilen vpliv obvezne volilne udeležbe na volilno udeležbo, kar lahko razložimo z dejstvom, da ima večina držav uvedeno obvezno volilno udeležbo. Regresijski model je statistično značilen, z njim pa lahko pojasnimo 20,6 odstotka variance volilne udeležbe. Podobno je pri azijsko-pacifiški skupini držav, kjer poleg obvezne volilne udeležbe na volilno udeležbo statistično značilno (negativno) vpliva še pogostost volitev. Tudi ta regresijski model je statistično značilen, pojasnjuje pa nam 48,6 odstotka variance volilne udeležbe. Naš najmočnejši regresijski model v celotni analizi pa pokriva države Severne Amerike in Zahodne Evrope. Regresijski model pojasnjuje skoraj 66 odstotkov variance volilne udeležbe, tako da je zunanjih nepojasnjenih vplivov na volilno udeležbo le 34 odstotkov. Morda je ta model najmočnejši, ker se je večina dosedanjih raziskav volilne udeležbe, iz katerih izhajajo naši dejavniki, osredotočila ravno na ZDA, ter zahodno Evropske in anglo-ameriške utrjene demokracije, ki jih zajema ta vzorec. Kot lahko

vidimo v spodnji tabeli, na volilno udeležbo najmočnejše vpliva pomembnost volitev, sledijo homogenost prebivalstva, obvezna volilna udeležba, volilni sistem in tesnost volitev. Gospodarska razvitost, število prebivalcev, gostota prebivalstva, pogostost volitev in strankarska fragmentacija na volilno udeležbo v našem regresijskem modelu nimajo statistično značilnega vpliva.

Tabela 5.6: Regresijska analiza: dejavniki volilne udeležbe glede na zemljepisno-družboslovno razvrstitev držav

Neodvisne spremenljivke	Afrika	Azija in Pacifik	Latinska Amerika	Vzhodna Evropa	S. Amerika in Z. Evropa
Gospodarska razvitost	0,266	0,428	0,105	-0,134	-0,055
Število prebivalcev	-0,335	0,061	-0,241	-0,195	-0,097
Gostota prebivalstva	0,250	-0,268	0,007	0,224	0,114
Homogenost prebivalstva	0,107	-0,022	-0,218	-0,055	-0,247*
Volilni sistem	0,146	0,254	0,166	0,066	0,219**
Obvezna volilna udeležba	0,291	0,440**	0,517**	-	0,239**
Pogostost volitev	-0,309	-0,310*	0,174	0,001	-0,097
Pomembnost volitev	-0,171	0,039	0,478	-0,072	0,353***
Tesnost volitev	-0,184	-0,106	0,142	0,108	-0,153*
Strankarska fragmentacija	-0,039	-0,173	0,239	-0,59	0,073
R ²	0,296	0,486	0,206	0,061	0,659
F	1,723	4,248***	2,149*	0,515	17,919***
n	52	56	94	81	104

Legenda: *** sig < 0,0005, ** sig < 0,01, * sig < 0,05

6 Sklep

Kot so ugotavljali številni avtorji, katerih dela smo predstavili, naj bi na volilno udeležbo vplivali številni dejavniki; vendar pa noben od dejavnikov ni vseprisoten v politološki literaturi, kar je delno posledica odsotnosti trdne teoretične podlage o vplivu dejavnikov. Tudi dosedanje empirične študije nimajo veliko skupnih točk, ki bi pojasnile variacije v volilni udeležbi med državami (Blais 2000, 21).

Po analizah politoloških in socioloških teorij, ter dosedanjih empiričnih ugotovitev o vplivu socioekonomskih, političnih in institucionalnih dejavnikov na volilno udeležbo, smo ugotovili, da je le malo konsenza o tem, kaj pojasnjuje razlike v volilni udeležbi med posameznimi državami. Kljub temu smo v naši empirični analizi poskusili celovito in sistematično prikazati vpliv različnih sklopov dejavnikov na volilno udeležbo.

Rezultati empirične analize nam kažejo, da se dejavniki volilne udeležbe močno razlikujejo glede na izbran vzorec, v nobenem primeru pa na volilno udeležbo ni statistično značilno vplivalo več kot pet različnih dejavnikov. Najmočnejši dejavnik volilne udeležbe v našem modelu je obvezna volilna udeležba, ki volilno udeležbo statistično značilno zvišuje v skoraj vseh primerih.

Od socioekonomskih dejavnikov v našem modelu, volilno udeležbo najboljše napoveduje gospodarska razvitost, a le, kadar analiziramo volilno udeležbo v vseh državah iz vzorca. Ob analizi posameznih skupin držav pa zaradi podobne gospodarske razvitosti držav ta dejavnik nima statistično značilnega vpliva. Ostali socioekonomski dejavniki na volilno udeležbo vplivajo le v nekaterih primerih (gostota prebivalstva zvišuje volilno udeležbo na vzorcu liberalnih demokracij, višja homogenost prebivalstva pa zvišuje volilno udeležbo na vzorcu držav Severne Amerike in Zahodne Evrope).

Poleg obvezne volilne udeležbe tudi pogostost volitev značilno negativno (večje število volitev zmanjšuje volilno udeležbo) vpliva na volilno udeležbo, ko analiziramo celoten vzorec, ter azijsko-pacifiško skupino držav. Volilni sistem pa na volilno udeležbo vpliva le na vzorcu držav Severne Amerike in Zahodne Evrope.

Med političnimi dejavniki volilne udeležbe se strankarska fragmentacija ni pokazala kot statistično značilna. Pomembnost volitev je značilen dejavnik na celotnem vzorcu, medtem ko na vzorcu držav Severne Amerike in Zahodne Evrope vidimo statistično značilen vpliv

pomembnosti in tesnosti volitev (bolj tesne volitve pa presenetljivo zmanjšujejo stopnjo volilne udeležbe).

Regresijski model se je izkazal za neuporabnega na vzorcu navideznih demokracij, kar lahko pripisujemo tudi nedostopnosti potrebnih podatkov v teh državah. Tudi na vzorcu afriških in vzhodnoevropskih držav z našim regresijskim modelom ne moremo določiti dejavnikov volilne udeležbe. Zdi se, da na ti skupini držav vplivajo drugi dejavniki, ki jih nismo vključili v analizo.

Čeprav preučujemo veliko število dejavnikov, naš regresijski model pojasnjuje relativno malo variance volilne udeležbe. Model je tudi omejen, saj nismo vključili nekaterih dejavnikov, ki vplivajo na volilno udeležbo, kot so npr. vloga mobilizacije volivcev s strani političnih strank, družbenih omrežij in množičnih medijev.

Ugotovili smo, da nekih splošnih, univerzalno veljavnih zakonov, oz. dejavnikov, s katerimi bi lahko pojasnili volilno udeležbo, z izjemo obvezne volilne udeležbe, ni; s tem potrjujemo Blaisovo (2000, 21) ugotovitev, da lahko le obvezna volilna udeležba zanesljivo pojasnjuje variacije v stopnjah volilne udeležbe med državami. Hipotezo, da *na stopnjo volilne udeležbe vplivajo socioekonomski, institucionalni in politični dejavniki* lahko le **delno potrdimo**, saj se moč posameznih dejavnikov razlikuje glede na izbran vzorec držav ali volitev, kar smo prikazali v empirični analizi.

Do hipoteze, da *imajo socioekonomski, institucionalni in politični dejavniki različno pojasnjevalno moč glede na značilnost demokracije v posamezni državi*, se na podlagi izvedene analize ne moremo jasno opredeliti. Da bi lahko zanesljivo ocenili regresijski model volilne udeležbe glede na značilnost demokracije, bi potrebovali večji vzorec, kar pa nam preprečuje nedostopnost potrebnih podatkov za analizo dejavnikov volilne udeležbe v navideznih demokracijah.

Če države razdelimo glede na Unescovo zemljepisno-družboslovno razvrstitev ali glede na značilnost demokracije, nam analiza pokaže zelo različen vpliv posameznih dejavnikov na stopnjo volilne udeležbe. Pojavi se vpliv dejavnikov volilne udeležbe, ki so značilni za posamezne politične kulture ali okolje teh področij in jih v regresijski model nismo vključili. Naš regresijski model pojasnjuje slabi dve tretjini variance volilne udeležbe na vzorcu držav Severne Amerike in Zahodne Evrope. Gre za vzorec zahodnoevropskih in anglo-

ameriških utrjenih demokracij, na katerega se je osredotočila večina dosedanjih raziskav volilne udeležbe, zato relativno visoka pojasnjevalna vrednost regresijskega modela ni presenetljiva.

Da bi bolje pojasnili volilno udeležbo tudi na vzorcu npr. afriških držav ali na vzorcu navideznih demokracij, bi bilo potrebno preučiti, kateri dejavniki vplivajo na volilno udeležbo v teh državah, ter oblikovati nov regresijski model. Vendar pa zasledimo le malo teoretične in empirične literature, ki se ukvarja s preučevanjem dejavnikov volilne udeležbe v novih, tranzicijskih ali navideznih demokracijah.

Dosedanje empirične raziskave volilne udeležbe na makro ravni se zelo razlikujejo glede na preučevane dejavnike volilne udeležbe in njihove indikatorje, ter izbran vzorec držav, kar je tudi eden izmed razlogov za neenotne rezultate. Če umestimo naše raziskovalne ugotovitve v kontekst dosedanjih raziskav, se naše ugotovitve še najbolj približajo raziskavi Blaisa (2000). V primerjavi s to raziskavo podobno kot Blais ugotavljamo vpliv socioekonomskih, institucionalnih in političnih dejavnikov na volilno udeležbo, le da smo našo raziskavo razširili na 125 držav, ki so vključene ne glede na njihovo značilnost demokracije.

7 Literatura

ACE Electoral Knowledge Network. 2015. *Comparative data*. Dostopno prek: <http://aceproject.org/epic-en> (16. september 2015).

Almond, Gabriel A. in G. Bingham Powell. 1996. *Comparative politics today: a world view*. New York: HarperCollins.

Asher, Herbert A., Bradley M. Richardson in Herbert F. Weisberg. 1984. *Political participation: an ISSC workbook in comparative analysis*. Frankfurt am Main, New York: Campus Verlag.

Birch, Sarah. 2003. *Electoral systems and political transformation in post-communist Europe*. Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan.

Blais, André. 2000. *To vote or not to vote? The merits and limits of rational choice theory*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.

--- 2005. *What affects voter turnout?* Dostopno prek: http://www.researchgate.net/publication/228215776_What_Affects_Voter_Turnout (17. julij 2015).

--- in R. K. Carty. 1990. Does proportional representation foster voter turnout? *European Journal of Political Research* 18 (2): 167–181.

Blais, André in Agnieszka Dobrzynska. 1998. Turnout in electoral democracies. *European Journal of Political Research* 33 (2): 239–261.

Blais, André, Louis Massicotte in Agnieszka Dobrzynska. 2003. *Why is voter turnout higher in some countries than in others?* Dostopno prek: <http://www.elections.ca/res/rec/part/tuh/TurnoutHigher.pdf> (17. julij 2015).

Brezovšek, Marjan. 2002. Volitve in politično predstavništvo. V *Parlamentarne volitve 2000*, ur. Danica Fink-Hafner in Tomaž Boh, 51–69. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2004. Problem volilne (ne)udeležbe na lokalnih volitvah in volilno razmerje. V *Lokalna demokracija I.: Analiza lokalnih volitev 2002*, ur. Marjan Brezovšek, Miro Haček in Alenka Krašovec, 36–48. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

---, Miro Haček in Milan Zver. 2008. *Organizacija oblasti v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Collier, David in Steven Levitsky. 1996. *Democracy with adjectives: conceptual innovation in comparative research*. Dostopno prek: <http://kellogg.nd.edu/publications/workingpapers/WPS/230.pdf> (10. junij 2015).

Dahl, Robert A. 1971. *Polyarchy: participation and opposition*. New Haven, London: Yale University Press.

--- 1989. *Democracy and its critics*. New Haven, London: Yale University Press.

Dalton, Russell J., Bruce E. Cain in Susan E. Scarrow. 2003. Democratic publics and democratic institutions. V *Democracy transformed? expanding political opportunities in advanced industrial democracies*, ur. Bruce E. Cain, Russell J. Dalton in Susan E. Scarrow, 250–275. Oxford, New York: Oxford University Press.

Dalton, Russell J., David M. Farrell in Ian McAllister. 2011. *Political parties and democratic linkage: how parties organize democracy*. Oxford, New York: Oxford University Press.

Delakorda, Simon. 2003. Prvi poskusi digitalne demokracije v Sloveniji. *Teorija in praksa* 40 (3):500–514.

Deželan, Tomaž. 2005. Predvolilna kampanja, volilna udeležba in izid volitev. V *Politološki vidiki volilne kampanje: Analiza volilne kampanje za volitve v Evropski parlament 2004*, ur. Simona Kustec-Lipicer, 147–166. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Diamond, Larry, Marc F. Plattner in Andreas Schedler. 1999. Introduction. V *The self-restraining state: Power and accountability in new democracies*, ur. Andreas Schedler, Larry Diamond in Marc F. Plattner. London: Boulder.

Downs, Anthony. 1957. *An economic theory of democracy*. New York: HarperCollins.

Evans, Jocelyn A. J. 2004. *Voters & voting: an introduction*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.

Farrell, David M. 1998. *Comparing electoral systems*. Basingstoke: Macmillan.

Ferfila, Bogomil. 2003. Politična mobilizacija in volitve v Evropski uniji in ZDA. *Javna uprava* 39 (2): 137–147.

--- 2008. *Demokratske in nedemokratske države sveta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Fink-Hafner, Danica. 2005. Novi institucionalizem in institucionalno inženirstvo. V *Politika na območju nekdanje Jugoslavije*, ur. Danica Fink-Hafner, Damjan Lajh in Alenka Krašovec, 27–43. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Franklin, Mark N. 2004. *Voter turnout and the dynamics of electoral competition in established democracies since 1945*. Cambridge: Cambridge University Press.

Freedom House. 2015. *Freedom in the world*. Dostopno prek: <http://freedomhouse.org/report-types/freedom-world> (14. september 2015).

Gaber, Slavko. 1996. Predstavništvo in demokracija. V *Volilni sistemi: zbornik*, ur. Slavko Gaber, 7–33. Ljubljana: Krtina.

Geys, Benny. 2007. Explaining voter turnout: A review of aggregate-level research. *Electoral Studies* 25 (4): 637–663.

Grad, Franc. 2004. *Volitve in volilni sistem*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.

Gray, Mark in Miki Caul. 2000. Declining voter turnout in advanced industrial democracies, 1950 to 1997: The effects of declining group mobilization. *Comparative Political Studies* 33 (9): 1091-1122.

Haček, Miro. 2004. Lokalne volitve zgolj kot indikator za parlamentarne? V *Lokalna demokracija I.: Analiza lokalnih volitev 2002*, ur. Marjan Brezovšek, Miro Haček in Alenka Krašovec, 22–35. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Hafner-Fink, Mitja. 1990. Napovedovanje volilnih izidov: problemi raziskovanja javnega mnenja. V *Volitve '90: prispevki za politološko analizo: zbornik referatov*, ur. Danica Fink-Hafner, Stane Kranjc in Berni Strmčnik, 105–113. Ljubljana: Slovenskopolitološko društvo.

--- 2005. Dejavniki udeležbe na volitvah v Evropski parlament 2004 – primer Slovenije. V *Volitve v evropski parlament: Res drugorazredne volitve?*, ur. Alenka Krašovec, 69–86. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Hague, Rod in Martin Harrop, ur. 2010. *Comparative government and politics: an introduction. Eighth edition.* New York: Palgrave Macmillan.

--- in Shaun Breslin, ur. 1998. *Comparative government and politics: an introduction. Fourth edition.* London: Macmillan.

Heywood, Andrew. 1997. *Politics.* Basingstoke, London: Macmillan.

Hill, Lisa in Jonathon Louth. 2004. *Compulsory voting laws and turnout: efficacy and appropriateness.* Dostopno prek:

https://www.adelaide.edu.au/apsa/docs_papers/Aust%20Pol/Hill&Louth.pdf (14. julij 2015).

Hoffman-Martinot, Vincent, Colin Rallings in Michael Thrasher. 1996. Comparing local electoral turnout in Great Britain and France: More similarities than differences? *European Journal of Political Research* 30 (2): 241–257.

International IDEA. 2009. *A Global Survey.* Dostopno prek: <http://www.idea.int/vt/survey/index.cfm> (1. marec 2015).

--- 2015. *Databases and Networks.* Dostopno prek: <http://www.idea.int/resources/databases.cfm> (14. avgust 2015).

IPU Parline. 2015. *PARLINE database on national parliaments.* Dostopno prek: <http://www.ipu.org/parline/parlinesearch.asp> (17. avgust 2015).

Jackman, Robert W. 1987. Political institutions and voter turnout in the industrial democracies. *American Political Science Review* 81 (2): 405–423.

Jackman, Simon. 2001. *Compulsory voting.* Dostopno prek: <http://jackman.stanford.edu/papers/cv.pdf> (14. julij 2015).

Kostadinova, Tatiana. 2003. Voter turnout dynamics in post-communist Europe. *European Journal of Political Research*. 42 (6): 741–759.

Krašovec, Alenka. 2007. *Volilne študije.* Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Lajh, Damjan. 2001. Komparativni vidik ustavnih izbir in proces konsolidacije demokracije v postjugoslovanskem prostoru. V *Demokratski prehodi II: Slovenija v primerjavi z drugimi nekdanjimi jugoslovanskimi republikami*, ur. Danica Fink-Hafner in Miro Haček, 52–77. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Lijphart, Arend. 1997. Neenaka participacija: nerazrešena dilema demokracije: predsedniški nagovor, Ameriško društvo politologov, 1996. *Teorija in praksa* 39 (3): 524–545.

--- 2006. *Electoral systems and party systems: a study of twenty-seven democracies 1945-1990*. Oxford: University Press.

Lipset, Seymour Martin. 1960. *Political man: the social bases of politics*. New York: Anchor Books, Doubleday and Company, Garden City.

Mackenzie, W. J. M. 1958. *Free elections: an elementary textbook*. London: George Allen & Unwin LTD.

Makarovič, Matej. 2002. Politična participacija v desetletju demokracije. V *Demokracija v Sloveniji: prvo desetletje*, ur. Niko Toš in Ivan Bernik, 65–87. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, IDV-CJMMK.

Marien, Sofie. 2007. *Is compulsory voting a good idea? The consequences of compulsory voting in Belgium*. Dostopno prek: http://www.partirep.eu/sites/default/files/working_paper/document/1273756118.pdf (20. julij 2015).

Massicotte, Louis, André Blais in Antoine Yoshinaka. 2004. *Establishing the rules of the game: elections laws in democracies*. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press.

Millard, Frances. 2004. *Elections, parties and representation in post-communist Europe*. London: Palgrave Macmillan.

Mueller, Dennis C. 1979. *Public choice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Norris, Pippa. 1997. Choosing electoral systems: proportional, majoritarian and mixed systems. *International Political Science Review* 18 (3): 297–312.

--- 2004. *Electoral engineering: voting rules and political behavior*. Cambridge: Cambridge University Press.

--- 2013. *Democratic phoenix: reinventing political activism*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.

Powell, G. Bingham. 1982. *Contemporary democracies: participation, stability and violence*. London: Harvard University Press.

--- 1986. American voter turnout in comparative perspective. *The American Political Science Review* 80 (1): 17–43.

Rallings, Colin, Michael Temple in Michael Trasher. 1996. Participation in local elections. V *Local democracy and local government*, ur. Lawrence Pratchett in David Wilson, 62–83. Basingstoke: Macmillan.

Robinson, Mark. 1998. Democracy, participation and public policy: the politics of institutional design. V *The democratic developmental state: politics and institutional design*, ur. Mark Robinson in Gordon White, 150–186. Oxford: Oxford University Press.

Rose, Richard. 2004. *Voter turnout in the European Union member countries*. Dostopno prek: http://www.idea.int/publications/voter_turnout_weurope/upload/Chapter%202.pdf (31. maj 2015).

Sartori, Giovanni. 1987. *Theory of democracy*. Chatham: Chatham House Publishers.

Schmitt, Hermann. 2005. Volitve v Evropski Parlament junija 2004: še vedno drugorazredne volitve? V *Volitve v evropski parlament: Res drugorazredne volitve?*, ur. Alenka Krašovec, 37–68. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Tomšič, Matevž. 2002. *Politična stabilnost v novih demokracijah*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

UNESCO Institute for Statistics. 2015. *Regional and country profiles*. Dostopno prek: <http://www.uis.unesco.org/Pages/default.aspx> (10. September 2015).

Verba, Sidney in Norman H. Nie. 1972. *Participation in America: political democracy and social equality*. New York, London: Harper & Row.

--- in Jae-on Kim. 1978. *Participation and political equality: a seven-nation comparison*. London, New York: Cambridge University Press.

Vreg, France. 2000. *Politično komuniciranje in prepričevanje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

World Bank. 2015. *World Bank open data*. Dostopno prek: <http://data.worldbank.org/> (30. avgust 2015).

Zajc, Drago. 2004. *Razvoj parlamentarizma: funkcije sodobnih parlamentov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Priloge

Priloga: Države, volitve in volilna udeležba

Afrika		
<i>Država</i>	<i>Leto volitev</i>	<i>Volilna udeležba (%)</i>
Alžirija	2012	43,14
Angola	2008	87,36
Angola	2012	62,75
Botsvana	2004	76,20
Botsvana	2009	76,71
Botsvana	2014	84,75
Burkina Faso	2012	75,96
Egipt	2012	62,04
Gana	2008	69,52
Gana	2012	80,01
Gvineja	2013	63,53
Gvineja Bissau	2008	82,00
Gvineja Bissau	2014	88,57
Južna Afrika	2004	76,73
Južna Afrika	2009	77,30
Južna Afrika	2014	73,48
Lesoto	2002	66,69
Lesoto	2012	50,04
Liberija	2005	76,49
Liberija	2011	71,64
Malawi	2014	70,07
Maroko	2011	45,40
Mauritius	2010	77,82
Mauritius	2014	74,41
Mozambik	2004	36,34
Mozambik	2009	44,44
Mozambik	2014	48,84
Namibija	2004	84,81
Namibija	2009	67,53
Namibija	2014	72,00
Niger	2011	49,22
Sao Tome in Principe	2002	66,29
Sao Tome in Principe	2006	66,85
Sao Tome in Principe	2010	88,45
Sejšeli	2002	84,52
Sejšeli	2007	85,90
Sejšeli	2011	74,25
Senegal	2001	67,26
Senegal	2007	34,75

<i>Država</i>	<i>Leto volitev</i>	<i>Volilna udeležba (%)</i>
Senegal	2012	36,67
Sierra Leone	2002	83,26
Sierra Leone	2007	75,80
Sierra Leone	2012	79,28
Tanzanija	2010	39,49
Togo	2007	84,92
Togo	2013	66,06
Tunizija	2011	86,40
Zambija	2001	68,55
Zambija	2006	70,74
Zambija	2011	53,65
Zelenortski otoki	2001	54,14
Zelenortski otoki	2006	54,18
Zelenortski otoki	2011	76,01

Azija in Pacifik

<i>Država</i>	<i>Leto volitev</i>	<i>Volilna udeležba (%)</i>
Avstralija	2001	94,85
Avstralija	2004	94,32
Avstralija	2007	94,76
Avstralija	2010	93,22
Bangladeš	2001	74,97
Butan	2008	79,45
Butan	2013	66,13
Fidži	2001	81,05
Fidži	2006	64,00
Fidži	2014	84,60
Indija	2004	58,07
Indija	2009	58,17
Indija	2014	66,40
Indonezija	2004	84,09
Indonezija	2009	70,99
Indonezija	2014	75,11
Irak	2005	79,63
Irak	2010	62,40
Izrael	2003	67,81
Izrael	2006	63,55
Izrael	2009	64,72
Izrael	2012	67,77
Izrael	2015	72,34
Japonska	2000	60,62
Japonska	2003	59,80
Japonska	2005	67,46
Japonska	2009	69,27

<i>Država</i>	<i>Leto volitev</i>	<i>Volilna udeležba (%)</i>
Japonska	2012	59,32
Japonska	2014	52,66
Južna Koreja	2000	57,21
Južna Koreja	2004	59,98
Južna Koreja	2012	54,26
Kambodža	2013	68,49
Kirgizistan	2010	56,59
Malezija	2008	75,99
Malezija	2013	84,84
Nepal	2008	63,29
Nova Zelandija	2002	76,98
Nova Zelandija	2005	80,29
Nova Zelandija	2008	79,46
Nova Zelandija	2011	74,21
Nova Zelandija	2014	76,95
Singapur	2011	93,18
Šrilanka	2000	75,63
Šrilanka	2001	76,03
Šrilanka	2004	75,96
Šrilanka	2010	61,26
Tajska	2011	75,03
Tajvan	2008	58,50
Tajvan	2012	74,70
Turčija	2007	84,25
Turčija	2011	87,59
Vzhodni Timor	2007	80,54
Vzhodni Timor	2012	74,78

Latinska Amerika

<i>Država</i>	<i>Leto volitev</i>	<i>Volilna udeležba (%)</i>
Antigva in Barbuda	2004	91,19
Antigva in Barbuda	2009	80,27
Antigva in Barbuda	2014	90,27
Argentina	2005	70,94
Argentina	2013	77,17
Bahami	2002	90,03
Bahami	2007	92,13
Bahami	2012	90,78
Barbados	2003	56,88
Barbados	2008	63,54
Barbados	2013	65,05
Belize	2003	79,52
Belize	2008	77,18
Belize	2012	73,18

<i>Država</i>	<i>Leto volitev</i>	<i>Volilna udeležba (%)</i>
Bolivija	2002	72,06
Bolivija	2005	84,51
Bolivija	2009	94,55
Bolivija	2014	87,45
Brazilija	2002	68,72
Brazilija	2006	83,27
Brazilija	2010	81,88
Brazilija	2014	80,60
Čile	2001	87,11
Čile	2005	87,67
Čile	2009	87,67
Čile	2013	49,25
Dominika	2000	60,17
Dominika	2005	59,09
Dominika	2009	54,87
Dominika	2014	56,31
Dominikanska Republika	2002	51,05
Dominikanska Republika	2006	56,46
Dominikanska Republika	2010	56,43
Grenada	2003	57,42
Grenada	2008	80,30
Grenada	2013	87,73
Gvajana	2001	91,73
Gvajana	2006	68,82
Gvajana	2011	72,89
Gvatemala	2011	69,38
Honduras	2001	66,31
Honduras	2009	50,05
Honduras	2013	61,16
Jamajka	2002	59,06
Jamajka	2007	60,40
Jamajka	2011	53,17
Kolumbija	2014	43,58
Kostarika	2002	68,84
Kostarika	2006	65,13
Kostarika	2010	69,11
Kostarika	2014	68,38
Mehika	2000	57,24
Mehika	2003	41,68
Mehika	2006	58,90
Mehika	2009	44,61
Mehika	2012	62,45
Nikaragva	2001	75,00
Nikaragva	2006	66,73

<i>Država</i>	<i>Leto volitev</i>	<i>Volilna udeležba (%)</i>
Nikaragva	2011	79,09
Panama	2004	76,27
Panama	2009	70,05
Panama	2014	75,19
Paragvaj	2003	64,02
Paragvaj	2008	65,48
Paragvaj	2013	68,24
Peru	2000	81,98
Peru	2001	81,37
Peru	2006	88,66
Peru	2011	83,72
Salvador	2000	38,07
Salvador	2003	28,42
Salvador	2006	52,56
Salvador	2009	53,58
Salvador	2015	45,91
Surinam	2000	69,85
Surinam	2005	46,68
Surinam	2010	73,21
Sv. Kitts in Nevis	2000	64,24
Sv. Kitts in Nevis	2004	58,98
Sv. Kitts in Nevis	2010	83,51
Sv. Kitts in Nevis	2015	72,19
Sv. Lucia	2001	31,54
Sv. Lucia	2006	58,46
Sv. Lucia	2011	56,84
Sv. Vincent in Grenadini	2001	69,20
Sv. Vincent in Grenadini	2005	63,68
Sv. Vincent in Grenadini	2010	62,33
Trinidad in Tobago	2000	63,05
Trinidad in Tobago	2001	66,13
Trinidad in Tobago	2002	69,64
Trinidad in Tobago	2007	66,03
Trinidad in Tobago	2010	69,45
Urugvaj	2004	89,62
Venezuela	2010	66,42

S. Amerika in Z. Evropa

<i>Država</i>	<i>Leto volitev</i>	<i>Volilna udeležba (%)</i>
Andora	2001	81,64
Andora	2005	80,38
Andora	2009	75,34
Andora	2011	74,12
Andora	2015	65,62

<i>Država</i>	<i>Leto volitev</i>	<i>Volilna udeležba (%)</i>
Avstrija	2002	84,27
Avstrija	2006	78,49
Avstrija	2008	78,81
Avstrija	2013	74,91
Belgija	2003	91,63
Belgija	2007	91,08
Belgija	2010	89,22
Belgija	2014	89,37
Ciper	2001	91,75
Ciper	2006	89,00
Ciper	2011	78,70
Danska	2001	87,15
Danska	2005	84,54
Danska	2007	86,59
Danska	2011	87,74
Finska	2003	66,71
Finska	2007	65,02
Finska	2011	67,37
Francija	2002	60,32
Francija	2007	59,98
Francija	2012	55,40
Grčija	2000	74,97
Grčija	2004	76,62
Grčija	2007	74,14
Grčija	2009	70,92
Grčija	2012	62,47
Grčija	2015	63,60
Irska	2002	62,57
Irska	2007	67,03
Irska	2011	70,05
Islandija	2003	87,70
Islandija	2007	83,60
Islandija	2009	85,12
Islandija	2013	81,44
Italija	2001	81,44
Italija	2006	83,62
Italija	2008	80,54
Italija	2013	75,19
Kanada	2000	61,18
Kanada	2004	60,91
Kanada	2006	64,94
Kanada	2008	59,52
Kanada	2011	61,11
Lihtenštajn	2001	86,72

<i>Država</i>	<i>Leto volitev</i>	<i>Volilna udeležba (%)</i>
Lihtenštajn	2005	86,47
Lihtenštajn	2009	84,63
Lihtenštajn	2013	79,80
Luksemburg	2004	91,68
Luksemburg	2009	90,93
Luksemburg	2013	91,15
Malta	2003	95,70
Malta	2008	93,30
Malta	2013	92,95
Monako	2003	79,73
Monako	2008	76,85
Monako	2013	74,55
Nemčija	2002	79,08
Nemčija	2005	77,65
Nemčija	2009	70,78
Nemčija	2013	71,53
Nizozemska	2002	79,06
Nizozemska	2003	80,04
Nizozemska	2006	80,35
Nizozemska	2010	75,40
Nizozemska	2012	74,56
Norveška	2001	75,48
Norveška	2005	77,44
Norveška	2009	76,37
Norveška	2013	78,23
Portugalska	2002	62,84
Portugalska	2005	64,26
Portugalska	2009	59,68
Portugalska	2011	58,03
San Marino	2001	73,80
San Marino	2006	71,84
San Marino	2008	68,48
San Marino	2012	63,85
Španija	2000	68,71
Španija	2004	75,66
Španija	2008	75,32
Španija	2011	68,94
Švedska	2002	80,11
Švedska	2006	81,99
Švedska	2010	84,63
Švedska	2014	85,81
Švica	2003	45,22
Švica	2007	48,28
Švica	2011	49,10

<i>Država</i>	<i>Leto volitev</i>	<i>Volilna udeležba (%)</i>
Velika Britanija	2001	59,38
Velika Britanija	2005	61,36
Velika Britanija	2010	65,77
ZDA	2000	47,35
ZDA	2002	35,09
ZDA	2004	55,31
ZDA	2006	37,32
ZDA	2008	52,59
ZDA	2010	38,51
ZDA	2012	51,80
ZDA	2014	32,98

Vzhodna Evropa

<i>Država</i>	<i>Leto volitev</i>	<i>Volilna udeležba (%)</i>
Albanija	2001	54,95
Albanija	2005	48,73
Albanija	2009	50,77
Albanija	2013	53,31
Armenija	2012	62,87
Bosna in Hercegovina	2000	63,70
Bosna in Hercegovina	2002	55,45
Bosna in Hercegovina	2010	56,49
Bosna in Hercegovina	2014	54,54
Bolgarija	2001	66,63
Bolgarija	2005	55,76
Bolgarija	2009	60,64
Bolgarija	2013	52,49
Bolgarija	2014	51,05
Hrvaška	2000	76,55
Hrvaška	2003	61,65
Hrvaška	2007	59,58
Hrvaška	2011	54,17
Češka	2002	57,95
Češka	2006	64,47
Češka	2010	62,60
Češka	2013	59,48
Estonija	2003	58,24
Estonija	2007	61,91
Estonija	2011	63,53
Estonija	2015	64,23
Gruzija	2008	53,39
Gruzija	2012	59,76
Madžarska	2002	70,52
Madžarska	2006	67,57

<i>Država</i>	<i>Leto volitev</i>	<i>Volilna udeležba (%)</i>
Madžarska	2010	64,38
Madžarska	2014	61,84
Kosovo	2010	45,62
Kosovo	2014	42,63
Latvija	2002	71,17
Latvija	2006	60,98
Latvija	2010	64,72
Latvija	2011	59,49
Latvija	2014	58,80
Litva	2000	58,18
Litva	2004	46,04
Litva	2008	48,59
Litva	2012	52,93
Makedonija	2002	74,60
Makedonija	2006	55,98
Makedonija	2011	63,48
Makedonija	2014	62,98
Moldavija	2001	69,96
Moldavija	2005	64,84
Moldavija	2009	58,77
Moldavija	2010	63,37
Moldavija	2014	55,80
Črna Gora	2006	72,05
Črna Gora	2009	66,19
Črna Gora	2012	70,56
Poljska	2001	46,18
Poljska	2005	40,57
Poljska	2007	53,88
Poljska	2011	48,92
Romunija	2000	65,31
Romunija	2004	58,51
Romunija	2008	39,20
Romunija	2012	41,76
Rusija	2003	55,67
Rusija	2007	63,71
Rusija	2011	60,10
Srbija	2007	60,57
Srbija	2008	61,35
Srbija	2012	57,77
Slovaška	2002	70,07
Slovaška	2006	54,67
Slovaška	2010	58,84
Slovaška	2012	59,11
Slovenija	2000	70,36

<i>Država</i>	<i>Leto volitev</i>	<i>Volilna udeležba (%)</i>
Slovenija	2004	60,64
Slovenija	2008	63,10
Slovenija	2011	65,60
Slovenija	2014	51,73
Ukrajina	2002	69,24
Ukrajina	2006	67,19
Ukrajina	2007	62,03

Vir: International IDEA (2015).